

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

**PRIMERJAVA MEDNARODNE KONKURENČNOSTI
FINSKE IN SLOVENIJE**

Ljubljana, september 2002

ANJA COTIČ SVETINA

IZJAVA

Študentka Anja Cotič Svetina izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom prof. dr. Marka Jakliča in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
1. KONKURENČNOST DRŽAV	1
1.1. DEFINICIJA KONKURENČNOSTI	2
1.2. PREDSTAVITEV KONKURENČNOSTI S POMOČJO PORTERJEVEGA DIAMANTA	3
1.3. VPLIV GROZDOV NA KONKURENČNOST	5
1.4. FAZE GOSPODARSKEGA RAZVOJA.....	7
1.4.1. Prva stopnja razvoja (razvoj osnovan na proizvodnih faktorjih)	8
1.4.2. Druga stopnja razvoja (razvoj osnovan na investicijah)	8
1.4.3. Tretja stopnja razvoja (razvoj osnovan na inovacijah).....	9
1.4.4. Prehodi med posameznimi fazami	9
2. ANALIZA KONKURENČNOSTI FINSKE IN SLOVENIJE	12
2.1. DOMAČE GOSPODARSTVO	13
A. Finska	13
B. Slovenija	15
C. Primerjava med Finsko in Slovenijo	16
2.2. VLADA.....	17
A. Finska	17
B. Slovenija	18
C. Primerjava med Finsko in Slovenijo	21
2.3. FINANČNI SISTEM	21
A. Finska	21
B. Slovenija	22
C. Primerjava med Finsko in Slovenijo	24
2.4. INTERNACIONALIZACIJA	25
2.4.1. Zunanjetrgovinska politika	25
A. Finska	25
B. Slovenija	25
C. Primerjava med Finsko in Slovenijo	26
2.4.2. Neposredne tuje investicije v državo	26
A. Finska	26
B. Slovenija	28
C. Primerjava med Finsko in Slovenijo	29
2.4.3. Neposredne investicije iz države	30
A. Finska	30
B. Slovenija	31
C. Primerjava med Finsko in Slovenijo	31
2.5. ZNANOST IN TEHNOLOGIJA	32
A. Finska	32
B. Slovenija	33
C. Primerjava med Finsko in Slovenijo	34
2.6. ČLOVEŠKI VIRI	35
A. Finska	35
B. Slovenija	37
C. Primerjava med Finsko in Slovenijo	38
2.7. INFRASTRUKTURA	39
A. Finska	39
B. Slovenija	41

C. Primerjava med Finsko in Slovenijo	43
2.8. ANALIZA GROZDOV V GOSPODARSTVU	43
A. Finska	44
B. Slovenija	47
C. Primerjava med Finsko in Slovenijo	50
SKLEP	52
LITERATURA	53
VIRI	54

UVOD

Z vse večjo globalizacijo svetovnega gospodarstva postaja prepad med razvitim gospodarstvi in državami v razvoju vedno večji. Da se te razlike ne bi še naprej povečevale, morajo države v razvoju postati konkurenčne in dosežati rast tako na makro- kot tudi na mikroekonomskih ravneh. To povečuje pomen konkurenčnosti držav in področij, kjer lahko posamezno gospodarstvo doseže konkurenčne prednosti.

Dve priznani mednarodni instituciji vsako leto proučujeta več deset držav in analizirata različne indikatorje konkurenčnosti gospodarstva ter jih nato klasificirata glede na njihovo mednarodno konkurenčnost. Svetovni gospodarski forum svoja spoznanja objavi v publikaciji *The Global Competitiveness Report*, International Institute for Management Development (IMD) pa izdaja publikacijo *The World Competitiveness Yearbook*. V letošnjih izdajah obeh omenjenih publikacij se je Slovenija uvrstila precej slabo, kar je zbudilo moje vprašanje, zakaj je do tega prišlo. Hkrati pa me je presenetila uvrstitev Finske v sam vrh najkonkurenčnejših držav.

Namen moje diplomske naloge je zato analizirati obe gospodarstvi glede na najpomembnejše dejavnike, ki vplivajo na konkurenčnost in ugotoviti, zakaj obe državi kljub primerljivi velikosti dosežata tako različen gospodarski razvoj. Medtem ko je Finski v desetih letih uspel uspešen prehod na najvišjo razvojno stopnjo, pa se je Slovenija v enakem obdobju znašla na razvojni prelomnici, kjer nas čaka zahteven prehod iz druge na tretjo stopnjo razvoja in uvrstitev med najkonkurenčnejša gospodarstva.

V prvem poglavju bom predstavila teoretični okvir konkurenčnosti, kjer dajem prednost Porterjevi teoriji konkurenčnosti držav in predstavim njegovo delitev držav v tri stopnje gospodarskega razvoja. V drugem poglavju pa glede na osem dejavnikov konkurenčnosti (domače gospodarstvo, vlada, finančni sistem, internacionalizacija, znanost in tehnologija, človeški viri, infrastruktura in grozdi) najprej ločeno analiziram Finsko in Slovenijo ter ju nato med seboj tudi primerjam.

1. KONKURENČNOST DRŽAV

Konkurenčnost držav oziroma podjetij, ki v njih poslujejo omogoča uspešno tekmovanje na mednarodnih trgih. Konkurenčnost je potrebno graditi načrtno, postopoma in dolgoročno, zato je pomembno, da poznamo tudi nekaj teoretičnega ozadja. V ekonomski literaturi je teorij konkurenčnosti veliko. V tem diplomskem delu pa predstavim Porterjevo teorijo konkurenčnih prednosti države ter njegov pogled na faktorje konkurenčnosti na podlagi diamanta. Ker na različnih stopnjah gospodarskega razvoja konkurenčnost izhaja iz različnih temeljev, moramo poznati tudi stopnjo razvoja proučevane države, da bi spodbujali in razvijali stopnji razvitosti primerne osnove konkurenčnih prednosti. V nadaljevanju zato opisujem tri stopnje razvoja in prehode med njimi.

1.1. DEFINICIJA KONKURENČNOSTI

Področje konkurenčnosti, konkurenčnih prednosti in virov konkurenčnosti držav je eno najbolj obravnavanih v sodobni ekonomski znanosti, vendar pa kljub temu v ekonomski literaturi še ne najdemo enotne definicije teh pojmov, niti načina njihovega merjenja. Konkurenčnost se je kot teorija razvijala skozi čas in zgodovinsko gledano se pojem konkurenčnosti v ekonomski teoriji pojavi ob vprašanju, zakaj ekonomski subjekti sploh trgujejo (Makovec Brenčič, 2000, str. 1). Najbolj znane teorije na tem področju so teorija absolutnih prednosti (Smith), teorija primerjalnih prednosti (Ricardo, Heckscher-Ohlin), teorija življenjskega cikla (Vernon), teorija verige vrednosti (Kogul, Porter) in teorija konkurenčnosti države (Porter)¹.

Danes na nivoju države najdemo številne definicije konkurenčnosti, vendar se po objavi Porterjeve teorije konkurenčnih prednosti države in Porterjevega diamanta ta pristop najbolj pogosto uporablja. Tudi sama sem izhajala predvsem iz Porterjeve teorije, med drugim tudi zato, ker je Michael Porter eden od pomembnih soavtorjev pri raziskavi Svetovnega ekonomskega foruma, ki mi je služila za izhodišče pri analizi konkurenčnosti Finske in Slovenije. Porterjev pristop s pomočjo diamanta se uporablja tudi pri proučevanju grozdov, ki sem jih uvrstila med faktorje konkurenčnosti proučevanih dveh gospodarstev.

Porter v svojem delu *Konkurenčne prednosti države* trdi, da je edini smiselni koncept konkurenčnosti na nivoju države produktivnost, ki jo merimo kot dodano vrednost proizvodov in storitev, proizvedenih na enoto kapitalskih in človeških virov (Porter, 1990, str. 84). Glavna naloga države je po njegovem mnenju zagotavljanje visokega in rastočega življenjskega standarda svojim prebivalcem, ki je na dolgoročno odvisen od sposobnosti podjetij, da nenehno zvišujejo produktivnost preko dviga kvalitete proizvodov, iskanja novih lastnosti, tehnoloških izboljšav in dviga učinkovitosti proizvodnega procesa. Blaginja države torej ni podedovana in ne izhaja iz obilja naravnih virov in delovne sile, obrestnih mer ali deviznega tečaja, temveč je odvisna od sposobnosti podjetij, da inovirajo in se razvijajo tako, da bodo sčasoma sposobna konkurirati na bolj zahtevnih trgih. Osnova konkurenčnosti se torej nahaja v produktivnosti proizvodnje visoko kakovostnih proizvodov, kar omogoča nastanek močne valute in obstoj visokih plač ter ima za posledico visok standard in blaginjo v državi.

Glavni izziv gospodarskega razvoja je, kako zagotoviti pogoje za hitro in dolgotrajno rast produktivnosti. Da bi zagotovili pogoje za razvito gospodarstvo ni dovolj le stabilna makroekonomska politika in stabilne politične ter pravne institucije, potrebni so predvsem mikroekonomski temelji, ki jih v teoriji konkurenčnosti poudarja Michael Porter (*The Global Competitiveness Report*, 2002, str. 55). Dolgo časa sta politična stabilnost in ustreznost makroekonomske politike v povezavi z odpiranjem trga in privatizacijo veljala za temelj gospodarskega razvoja. Makroekonomska politika sicer ustvarja možnosti za gospodarski napredek, vendar pa se bogastvo ustvarja na mikroekonomski ravni, s sposobnostjo podjetij,

¹ Za natančnejši opis definicij konkurenčnosti glej Makovec Brenčič, 2002, str. 59-62.

da s produktivnimi metodami proizvajajo proizvode in storitve z visoko dodano vrednostjo. Konkurenčnost je torej tesno povezana z razvitostjo postopkov in strategij v podjetjih ter s kvaliteto mikroekonomskega okolja, v katerem si podjetja konkurirajo. Razumevanje mikroekonomskih temeljev konkurenčnosti je zato ključnega pomena za nacionalno ekonomsko politiko².

1.2. PREDSTAVITEV KONKURENČNOSTI S POMOČJO PORTERJEVEGA DIAMANTA

Mikroekonomski temelji gospodarskega razvoja vključujejo tako postopke in strategije v podjetjih, kot tudi proizvodne faktorje, infrastrukturo, institucije in politiko, ki skupaj tvorijo poslovno okolje, v katerem podjetja posamezne države med seboj tekmujejo (The Global Competitiveness Report, 2002, str. 56). Produktivnost posameznega gospodarstva je določena s produktivnostjo podjetij v tem gospodarstvu, pa naj gre za domača podjetja, podružnice tujih podjetij ali tuja podjetja. Stopnja razvitosti in prefinjenost postopkov in strategij, ki jih ta podjetja uporabljajo pa je posledica kvalitetnega poslovnega okolja. Razvitejša podjetniške strategije namreč zahtevajo bolj izobraženo delovno silo, kvalitetnejše informacije in njihov pretok, boljšo infrastrukturo, večjo podporo institucij in močnejše konkurenčne pritiske. Podjetja morajo sama razviti načine tekmovanja, da bi lahko podpirala nadaljnji gospodarski razvoj. Mikroekonomske osnove najlažje predstavimo v diamantu, ki ga sestavljajo štirje elementi (Porter, 1990, str. 77-87).

- **Razmere na strani produkcijskih faktorjev** (razpoložljivi faktorji v državi vključujejo naravne vire in ustvarjene faktorje). Po Porterju razpoložljivost faktorjev ni zadosten pogoj za uspešnost podjetij, ampak je bistvena učinkovitost njihove uporabe. Konkurenčne prednosti, ki jih imajo podjetja v gospodarstvu, se morajo iz primerjalnih prednosti na podlagi cenениh surovin in delovne sile spremeniti v konkurenčne prednosti, ki izhajajo iz naprednih in visoko specializiranih proizvodnih faktorjev, kot na primer visoko izobražena in kvalificirana delovna sila (Porter, 1990, str. 78). Ti faktorji so redki, težko jih je posnemati in zahtevajo nenehne investicije v razvoj. Podjetja z njihovo pomočjo ustvarjajo zelo diferencirane proizvode, s katerimi lahko konkurirajo na globalnem trgu.
- **Razmere na strani domačega povpraševanja** (narava domačega povpraševanja po proizvodih in storitvah ter stopnja sofisticiranosti kupcev). Bolj kot obseg domačega povpraševanja je pomembna njegova kvaliteta, saj so glede na značilnosti domačega povpraševanja podjetja pod pritiskom stalnih izboljšav in inovacij. Mnogo lažje in ceneje je zaznati in razumeti potrebe kupcev na domačem trgu, kjer so impulzi neposredni, kot pa je to na tujih trgih. Države tako pridobijo konkurenčne prednosti v tistih panogah, kjer

² Nekatere institucije, kot na primer Mednarodni denarni sklad, so dolgo časa spodbujale makroekonomske reforme, vendar pa dognanja Svetovnega gospodarskega foruma kažejo, da so mikroekonomske reforme enako, če ne še bolj pomembne (The Global Competitiveness Report, 2002, str. 72).

domače povpraševanje že vnaprej odraža potrebe tujih kupcev in sili podjetja, da hitreje razvijajo bolj prefinjene konkurenčne prednosti od tujih konkurentov.

- **Obstoj in struktura sorodnih in podpornih panog** (prisotnost mednarodno konkurenčnih podpornih in sorodnih panog). Prisotnost podpornih panog, ki so mednarodno konkurenčne, občutno pripomore k oblikovanju in vzdrževanju prednosti, saj omogoča hiter dostop do učinkovitih in cenovno ustreznih proizvodnih faktorjev. Še pomembnejša pa je njihova vloga pri inovacijah in nadgradnji proizvodov, saj omogočajo skupen razvoj in uporabo tehnologije, hiter prenos znanja in informacij ter izmenjavo idej. Področje sorodnih panog sovпада z razvojem grozdov, ki ga bom v nadaljevanju podrobneje predstavila.
- **Struktura in strategija podjetij ter konkurenca na domačem trgu** (domača konkurenca med podjetji ter pogoji ustvarjanja, organiziranja in vodenja podjetij). Konkurenčnost posamezne panoge je predvsem posledica ujemanja strategije podjetij z načini vodenja in organizacije, ki so v določeni državi zaželeni in virov konkurenčnih prednosti v tej panogi. Pomemben je tudi vrednostni sistem prebivalcev, saj motivacija za delo in izobraževanje močno pripomore k razvoju gospodarstva. Razvita in intenzivna domača konkurenca dviguje produktivnost gospodarstva in sili podjetja k povečanju realizacije skozi izvoz. Če so podjetja že doma prisiljena oblikovati prednosti, le-te lahko uspešno prenašajo na tuje trge. Domača konkurenca je tako zaradi svojega spodbudnega učinka, ki ga ima na druge, najpomembnejša od vseh sestavin diamanta.

Povezava teh determinant tvori Porterjev diamant, ki skupaj z notranjimi dejavniki podjetij ustvarja okolje, v katerem se podjetja razvijajo, uspešno delujejo in si med seboj konkurirajo³. Poslovno okolje so medsebojni vplivi med omenjenimi faktorji, zato so potrebne usklajene in vzporedne spremembe na vseh štirih segmentih, da bi gospodarstvo napredovalo in razvilo boljšo konkurenčnost. Vpliv enega segmenta poslovnega okolja je odvisen od preostalih segmentov in tako lahko prepočasen napredek na enem nivoju povzroči upočasnjeno ali celo ustavljeno rast produktivnosti celotnega gospodarstva. Sestavine diamanta tako tvorijo sistem, k čemur še posebej prispevata domača konkurenca in geografska koncentracija. Prva spodbuja izboljšave in napredek vseh ostalih sestavin, druga pa povečuje medsebojno delovanje štirih posameznih vplivov. Da bi podjetja pridobila konkurenčne prednosti, potrebujejo okolje, ki spodbuja akumulacijo specializiranih faktorjev in sposobnosti, omogoča hiter prenos informacij in sili podjetja, da nenehno investirajo in ustvarjajo novosti ter tako napredujejo (Porter, 1990, str. 77).

Osnovnim dejavnikom Porter dodaja še dve zunanji spremenljivki, **naključja**⁴ in **vlado**, obe pa lahko pomembno vplivata na ustvarjanje ustreznih pogojev oblikovanja prednosti na nivoju podjetij (Makovec Brenčič, 2000, str. 70). Vlada igra pri gospodarskem razvoju

³ Kot kritiko Porterjevega pristopa so Rugman, Verbeke in Moon razvili dvojni diamant (diamant majhne države in diamant največjega trgovinskega in investicijskega partnerja izbrane države). Ta pristop kaže na pomemben vpliv tujih držav in podjetij na konkurenčnost domačih podjetij in države same ter s tem poudari pomen multinacionalnih aktivnosti v današnjem okolju (Makovec Brenčič, 2000, str. 71-73).

⁴ Gre za morebitne nepredvidljive in tvegane dogodke, ki so izven nadzora podjetij in pogosto tudi države, kot na primer vojne ali večje spremembe na tujih trgih (Jaklič, 1999, str. 39).

pomembno vlogo zaradi svojega vpliva na vse segmente poslovnega okolja. Z zagotavljanjem ustrezne infrastrukture in izobraževalnega sistema v državi vpliva na produkcijske faktorje; z regulatornimi ukrepi, zakoni za zaščito potrošnikov in državnimi nakupi vpliva na stanje domačega povpraševanja; različni birokratski postopki pri ustanavljanju podjetij, protimonopolna politika in razvitost finančnih trgov pa vplivajo na razvitost tržne konkurence (The Global Competitiveness Report, 2002, str. 56). Vsi omenjeni vladni ukrepi in politike vplivajo hkrati tudi na obstoj sorodnih in podpornih panog ter na medpodjetniško povezovanje v grozde. Vloga vlade je med vsemi vplivi na konkurenčnost gospodarstva najbolj nejasna. Medtem ko jo nekateri vidijo kot glavni vir vpliva na gospodarstvo, pa drugi zagovarjajo prosto delovanje trga (Porter, 1990, str. 86-88). Porter nasprotuje tako prvim kot drugim. Vloga vlade pri ustvarjanju konkurenčnih prednosti je predvsem v spodbujanju podjetij, da svoja prizadevanja dvignejo na višjo konkurenčno raven. Dejstvo je, da se danes razvoj gospodarstva ne prepušča zgolj naravnim danostim, saj le-te niso več ključnega pomena za razvoj. Zato mora biti gospodarski razvoj aktivno usmerjan s strani ustreznih politik (Makovec Brenčič, 2000, str. 76). Trg vsega ne more opraviti sam. V nekaterih panogah mora delovanje trga in njegovih udeležencev usmerjati država s svojimi pospeševalnimi in zaščitnimi ukrepi. Vendar pa mora biti vloga vlade prej posredna kot neposredna. Država je sicer nujni oblikovalec ustreznih infrastrukturnih in razvojnih pogojev za dvig konkurenčnosti, ne pa tudi konkurenčnosti same, saj le-to dosegajo podjetja na podlagi pridobivanja konkurenčnih prednosti na trgu (Makovec Brenčič, 2000, str. 41). Po mnenju Porterja naloge vlade obsegajo: pomoč pri ustvarjanju specializiranih proizvodnih faktorjev, dosledno spodbujanje varnostnih in okoljevarstvenih standardov, spodbujanje investicij v človeške sposobnosti, inovacije in sredstva ter deregulacija in spodbujanje konkurence znotraj gospodarstva.

Na gospodarski razvoj vplivajo poleg vlade tudi druge institucije, kot na primer šole, univerze, raziskovalni inštituti in ponudniki infrastrukturnih storitev (The Global Competitiveness Report, 2002, str. 56). Za usklajen gospodarski razvoj ni dovolj, da se te institucije le razvijejo, pomembno je, da se povežejo z drugimi deli gospodarstva in da se poglobijo njihovi odnosi s privatnim sektorjem. Na ta način bodo podjetja imela na voljo izobraženo in kvalitetno delovno silo, potrebam prilagojeno infrastrukturo in ustrezno teoretično podlago za svoje delovanje. Privatni sektor, ki je eden od uporabnikov poslovnega okolja, lahko pomembno vpliva na njegovo oblikovanje in izboljšanje. Podjetja lahko zagotavljajo interno izobraževanje za zaposlene, oblikujejo standarde poslovanja in se povezujejo s kupci in dobavitelji. Vsi ti ukrepi ne koristijo le njim samim, ampak vplivajo na dvig konkurenčnosti celotnega gospodarstva. Še bolj kot poskusi posameznih podjetij, so zaželene in zelo učinkovite spremembe, ki jih kolektivno izvaja celoten privatni sektor ali njegovi deli, kar se kaže predvsem na primeru grozdov in znanstvenih parkov.

1.3. VPLIV GROZDOV NA KONKURENČNOST

V študiji Michaela Porterja iz leta 1990 se avtor sprašuje, zakaj posamezna podjetja iz določenih narodnih gospodarstev lahko pridobijo konkurenčne prednosti ter jih tudi obdržijo

(Porter, 1990, str. 77-89). Pri iskanju odgovora na zastavljeno vprašanje si je pomagal s povezavo že omenjenih štirih faktorjev v gospodarstvu, ki tvorijo Porterjev diamant in oblikujejo okolje za delovanje podjetij ter s tem pospešujejo, ovirajo ali pa celo onemogočijo razvoj konkurenčnih podjetij v svojem okolju. Velika prednost diamanta kot sistem je ta, da lahko ustvarja spodbudno okolje za nastanek konkurenčnih podjetij. Le-ta so med seboj povezana z vertikalnimi (kupci-prodajalci) ali horizontalnimi (skupni kupci, skupna tehnologija, itd.) povezavami. Eno uspešno podjetje ali panoga olajša nastanek drugih, saj se med podjetji spodbuja raznolikost, fleksibilnost, napredek in tako pospešuje nadgrajevanje konkurenčnosti. V omenjeni raziskavi Porter tako ugotavlja, da so uspešna podjetja redko sama. Pogosto sta prevladujoč tržni delež in pospešena rast podjetja posledica edinstvene povezave med podjetji, ki med seboj izmenjujejo znanje in proizvode ter storitve. Da bi opisal ta pojav, je Porter izbral termin "cluster" ali po slovensko grozd.

Grozdi so geografsko koncentrirana in medsebojno povezana podjetja, specializirani dobavitelji, ponudniki storitev in povezane institucije na določenem področju, ki se pojavijo v regiji ali državi. Njihov namen je v povečevanju produktivnosti podjetij in s tem njihove konkurenčnosti (The Institut for Strategy and Competitiveness, 01.02.2002). Zaradi tega je razvoj in nadgradnja grozdov ena od prioritarnih nalog tako vlade kot tudi podjetij in drugih institucij. Razvoj grozdov postaja pomembna nova smernica v ekonomski politiki, ki hkrati pomeni povečano težnjo k makroekonomski stabilnosti, privatizaciji, odpiranju trga in znižanju stroškov poslovanja.

Lokacija grozda je po Porterju izjemno pomembna, kot primer pa navaja čevljarški grozd v severni Italiji, kjer so si podjetja lokacijsko izjemno blizu (Porter, 1990, str. 80). Vendar pa na primeru Finske vidimo, da ni nujno, da so si subjekti oziroma podjetja v grozdu geografsko blizu, čeprav je to dodatna prednost grozda, saj omogoča manjše stroške distribucije. Osebne relacije in prenos znanja so tisti dejavniki, ki še dodatno kažejo na to, da je lokacija pomembna.

Grozd je opredeljen kot gospodarsko omrežje močno soodvisnih podjetij in vključuje: proizvajalce končnih izdelkov ali ponudnike storitev, specializirane dobavitelje in raziskovalne organizacije (fakultete, razvojne inštitute) ter vladne in druge organizacije (Dermastia, 2001). Enoznačne opredelitve grozda ni, saj se definicije prilagajajo stanju v gospodarstvu, ki ga opazujemo (velikost gospodarstva, lokacijska bližina podjetij, produkcijski faktorji, podporne in sorodne panoge). Najbolj značilno za podjetja v grozdu je, da med njimi obstajajo številne povezave, izmenjave znanja in tehnologij ter pozitivne eksternalije. Večina povezav je sicer ekonomskega pomena, vendar pa ne smemo zanemariti socialnih vplivov in koristi za okolje. Da bi ugotovili, ali gre za prisotnost grozda, so bistvene predvsem tri značilnosti in sicer: da podjetja sodelujejo, da obstajajo eksternalije in da so prisotne sinergije, ne le enostranske povezave. Sodelovanje med podjetji pa še ne pomeni, da obstajajo grozdi. Za razvoj grozda je potrebno precej časa in prisotnost prednosti v vseh vogalih diamanta.

Osnovni motivi za sodelovanje podjetij v grozdu so predvsem zniževanje transakcijskih stroškov, razvoj sposobnosti in veščin, pridobivanje znanj in zmanjševanje vstopnih ovir na nove trge (Porter, 1990, str. 81). Konkurenčne prednosti grozda se kažejo predvsem na treh področjih, in sicer: povečujejo učinkovitost podjetij, večajo možnosti razvoja, s čimer dodatno pospešujejo stopnjo rasti učinkovitosti ter stimulirajo ustvarjanje novih podjetij in s tem dodatno pospešujejo inovacije, učinkovitost, širijo pa tudi meje grozda.

Dolgoročno je konkurenčnost gospodarstva odvisna od sposobnosti panoge in podjetij, da nadgrajujejo znanje in razvijajo nove tehnologije. To podjetja dosežejo s povezovanjem v grozde, saj se zaradi spleta konkurence in sodelovanja med podjetji ustvarja edinstveno znanje. Grozd omogoča, da podjetja hitreje in bolje zaznajo priložnosti za inovacije in se nanje hitro odzovejo. Inovacije posledično povečujejo produktivnost, ki je nujno potrebna za dvig življenjskega standarda⁵. Sposobnost inovacij v državi je tesno povezana z mikroekonomskim okoljem, še posebej z deležem znanstvenikov in inženirjev v delovni sili, s stopnjo zaščite intelektualne lastnine in prisotnostjo grozdov v narodnem gospodarstvu (The Institut for Strategy and Competitiveness, 01.02.2002). Zadnje raziskave kažejo, da ravno mikroekonomske razlike med državami predstavljajo velik delež razlik v BDP na prebivalca. Nekatere determinante konkurenčnosti so po svojem obsegu nacionalne, medtem ko so nekatere prisotne predvsem na regionalni in celo lokalni ravni. Med slednje se uvršča obseg in kakovost posebnih znanj, infrastruktura, tehnologija in prisotnost grozdov, ki se vidno razlikujejo med regijami. To povzroča razlike v razvoju med državami in med regijami znotraj gospodarstva, zato so potrebne različne ekonomske strategije za posamezna področja. Razlike v vrednotah, kulturi, gospodarski strukturi, institucijah in zgodovini pripomorejo k razvoju konkurenčnih prednosti, kajti določene panoge se uspešno razvijejo v tisti državi ali regiji, kjer je domače okolje najbolj napredno, dinamično in spodbudno.

Konkurenčna država lahko tako svojim prebivalcem nudi visok življenjski standard, ki se bo v prihodnosti še povečeval. Cilja sta relativno visoka raven plač v državi in ustrezno visoke cene za blago domače proizvodnje na tujih trgih. Posledica izboljšane tehnologije in vpeljave inovacij v proizvodni proces je namreč visoka dodana vrednost pri proizvodnji proizvodov, kar opravičuje njihovo višjo ceno. Da bi lahko dosegli omenjena cilja, je potrebno nenehno izboljšanje produktivnosti in specializacija proizvodnje, kar v največji meri omogočajo ravno grozdi, regionalna partnerstva za konkurenčnost in dinamično rast (Kraljič, 2001).

1.4. FAZE GOSPODARSKEGA RAZVOJA

Države se skozi gospodarski razvoj soočijo z različnimi razvojnimi stopnjami, kar pomembno vpliva na osnovo njihove konkurenčnosti. Porter države deli na tri stopnje razvoja. V letošnji izdaji študije Svetovnega gospodarskega foruma je še poseben poudarek namenjen dejstvu, da se države soočajo s povsem drugačnimi izzivi in prioritetami, ko prehajajo skozi te tri faze. Sočasno z gospodarskim razvojem države pa se spreminja tudi osnova, na kateri temelji

⁵ Še posebej je inovacijska zmožnost pomembna za razvite države, ki so soočene z višjimi stroški dela in morajo v visoko dodano vrednostjo upravičiti višjo ceno.

mednarodna konkurenčnost posamezne države. Pogosti so primeri, ko državam prehodi med fazami ne uspejo, zato se mi zdi pomembno poznati značilnosti teh faz in prehodov med njimi. V naslednjem poglavju bom na primeru Finske predstavila, kako ji je hitro in uspešno uspel prehod med najrazvitejše ter ugotovili, da se Slovenija nahaja na koncu druge razvojne faze in jo čaka zahteven prehod na najvišjo stopnjo razvoja.

1.4.1. PRVA STOPNJA RAZVOJA (razvoj osnovan na proizvodnih faktorjih)

Na najnižji stopnji razvoja, je gospodarska rast v največji meri dosežena z mobilizacijo primarnih proizvodnih faktorjev kot so zemlja, surovine in neizobražena delovna sila (Jaklič, 2002). Naloga vlade na tej stopnji je predvsem zagotavljanje splošne politične in makroekonomske stabilnosti in pa zadostna odprtost trgov primarnih produkcijskih faktorjev, ki omogoči njihovo učinkovito izrabo. Podjetja proizvajajo surovine ali preproste proizvode, katerih proizvodnja temelji na standardiziranih tehnoloških postopkih, ki so jih razvili v bolj razvitih državah. Tehnologijo prevzemajo na podlagi uvoza, neposrednih tujih investicij in z imitacijo (The Global Competitiveness Report, 2002, str. 17). Na tej stopnji podjetja konkurirajo predvsem s ceno in nimajo neposrednega stika s končnimi porabniki. Tudi njihova vloga v produkcijski verigi je zelo omejena, saj njihovo delo obsega sestavljanje delov, delovno intenzivno proizvodnjo ali izkoriščanje naravnih virov. Zaradi vseh omenjenih značilnosti so takšna gospodarstva zelo občutljiva na ekonomske cikle, trende cen surovin in nihanja deviznih tečajev.

1.4.2. DRUGA STOPNJA RAZVOJA (razvoj osnovan na investicijah)

Ko država prehaja v drugo fazo razvoja, se pomika od nizkega k srednjemu dohodkovnemu statusu. V tej fazi postajajo investicije glavno gonilo konkurenčnosti (The Global Competitiveness Report, 2002, str. 69). Neposredne tuje investicije, skupna vlaganja, licence in ostale vrste pogodbenih odnosov s podjetji iz razvitih držav pripomorejo k vključitvi nacionalnega gospodarstva v mednarodni proizvodni proces. Omogočajo jim izboljšanje uporabljene tehnologije in pritek tujega kapitala in inovacij, ki so osnova za gospodarsko rast. Gospodarska rast je tako v vse večji meri dosežena z izkoriščanjem tuje tehnologije v domači proizvodnji. Na tej stopnji je za države ključnega pomena, da si s privabljanjem zadostnih neposrednih tujih investicij zagotovijo primerne odnose in sodelovanje z mednarodnimi proizvodnimi sistemi. Da bi se domače gospodarstvo lahko uspešno integriralo v globalne trge, potrebuje dobro fizično infrastrukturo (pristanišča, ceste, železnice, telekomunikacijske povezave) in urejeno regulacijo gospodarskih aktivnosti (obdavčenje, podjetniška zakonodaja, carine). Naloga vlade je torej, da se osredotoči na ti dve področji.

Glavni vir konkurenčnosti je na tej stopnji razvoja proizvodnja standardiziranih proizvodov in storitev, ki sicer postajajo vedno bolj izpopolnjeni, vendar pa večji del tehnologije še vedno prihaja iz bolj razvitih držav (The Global Competitiveness Report, 2002, str. 18). Država prevzame tujo tehnologijo, ki pa jo je do določene mere že sposobna izboljšati. Spodbujanje investicij v učinkovito infrastrukturo in napredne načine proizvodnje je intenzivno, s čimer se

pomen gospodarstva v proizvodni verigi poveča. Tuja podjetja, ki so razvila tehnologijo, sedaj nadzorujejo industrijsko oblikovanje in trženje, medtem ko domača podjetja proizvajajo proizvode in kot pogodbeni partnerji zagotavljajo izločene storitve (outsourcing). Zaradi odvisnosti od tujih kapitalskih tokov, so gospodarstva na tej stopnji razvoja zelo občutljiva na potencialne finančne krize in na spremembe tujega povpraševanja.

1.4.3. TRETJA STOPNJA RAZVOJA (razvoj osnovan na inovacijah)

Najtežji prehod predstavlja prehod od srednjega k visokemu dohodkovnemu statusu, saj to pomeni, da se mora država iz uvoznika znanja in tehnologije spremeniti v inovatorja oziroma generatorja znanja vsaj v nekaterih sektorjih ali globalnih nišah (The Global Competitiveness Report, 2002, str. 69). Na tej stopnji je mednarodna konkurenčnost države odvisna od sposobnosti nenehnega izobraževanja družbe in hitre izrabe najnovejših tehnologij. Da bi država uspešno izpeljala ta prehod, je potrebno, da vlada prevzame aktivno vlogo v spodbujanju visoke stopnje inovacij. To lahko doseže z javnimi in privatnimi vlaganji v raziskave in razvoj, s spodbujanjem visokega šolstva in z izboljšanjem delovanja kapitalskih trgov, kar olajša nastanek visoko tehnoloških podjetij.

Na tej stopnji se spreminja tudi organizacijska struktura v podjetjih, ki ne temelji več zgolj na hierarhični ureditvi, temveč predvsem na delegiranju avtoritete navzdol, tako da nastanejo znotraj podjetja samostojne enote (The Global Competitiveness Report, 2002, str. 18). Le-te pa se nato skupaj s kupci in dobavitelji povezujejo v fleksibilne mreže, ki olajšajo inovacije in hitre spremembe znotraj podjetja. Podjetja veliko vlagajo v izobraževanje delovne sile. Tudi sistem nagrajevanja je prilagojen spodbujanju inovacij, saj je nagrajevanje povezano s produktivnostjo v posameznih delih podjetja. Podjetja temeljijo na visoko kvalificirani delovni sili, ki znotraj grozdov tudi prehaja med podjetji glede na potrebe po posebnih znanjih. Posledično prihaja do tesnega sodelovanja med podjetji znotraj posamezne panoge, kar pomeni nastanek grozdov. Za podjetja znotraj grozda je značilna mešanica konkurence in sodelovanja, kar je idealno okolje za spodbujanje inovacij⁶ (Jaklič, 2002). Podjetja konkurirajo z edinstvenimi strategijami, ki so pogosto usmerjene na globalni trg.

1.4.4. PREHODI MED POSAMEZNIMI FAZAMI

Države pogosto obstanejo na odločilni točki ekonomske tranzicije: med prvo in drugo ali med drugo in tretjo fazo gospodarskega razvoja (The Global Competitiveness Report, 2002, str. 18). Nekatero državo namreč zelo uspešno izvedejo prvo fazo, ko je rast usmerjena na področje produkcijskih faktorjev, vendar pa jim nato ne uspe prehod v drugo fazo, ko je potrebno začeti uvažati tehnologijo in globalne proizvodne procese. Druge države pa uspešno preidejo tako prvo kot drugo fazo gospodarskega razvoja, vendar pa nato niso sposobne začeti razvijati tehnologije in se iz uvoznika inovacij ne spremenijo v generatorja inovacij. Ti prehodi so izredno zahtevni tako iz makroekonomskega kot iz mikroekonomskega vidika. Preskok iz ene faze razvoja v drugo pogosto zahteva popolnoma nov pristop k organizaciji

⁶ Takšne značilnosti imajo na primer: Silicon Valley, Route 128 v Bostonu in severna Italija.

vlade, trga in podjetij. Večini držav tovrstni prehodi ne uspejo ali se celo ne zavejo, da je prehod v naslednjo fazo potreben. Prehod od usmerjenosti k primarnim proizvodom do usmerjenosti v investicije in na koncu k inovacijam zahteva spremembe prednostnih nalog vlade in njenih izdatkov kot tudi spremembe na ravni interne organizacije v podjetjih in njihovih ciljih. Zelo pogosto se zgodi, da strategije, ki jim sledimo in nam prinašajo konkurenčne prednosti v eni fazi razvoja, kasneje postanejo temelj naših pomanjkljivosti in slabosti. Predstavljeni okvir nam pomaga razumeti, zakaj nekatere države v določenem območju vidno napredujejo, nato pa se njihov gospodarski razvoj na neki točki nenadoma ustavi. Pridejo namreč do točke, kjer je potreben prehod v naslednjo fazo, le-ta pa zahteva obsežne spremembe na številnih področjih.

Uspešen gospodarski razvoj je torej proces nenehne nadgradnje in izboljšanja, v kateri se podjetja in podporno okolje razvijajo, da bi dosegli najbolj razvite oblike proizvodnje in tekmovanja (The Global Competitiveness Report, 2002, str. 19). Posebej pomembno je, da se zavedamo kompleksnosti ekonomskega razvoja, da bi se izognili pastem v ekonomski politiki. Za uspešen prehod med fazami razvoja se mora gospodarsko okolje spremeniti ob pravem času, saj lahko pomanjkanje razvoja enega samega področja povzroči obstanek produktivnosti in upočasnjeno ali celo ustavljeno gospodarsko rast.

Prehod iz druge v tretjo razvojno stopnjo je najtežavnejši. Ustrezna makroekonomska politika je potreben, na pa tudi zadosten pogoj za gospodarski razvoj, saj so nujno potrebne tudi primerne mikroekonomske politike. Celo Michael Porter, ki so ga v devetdesetih letih mnogi kritizirali, da je v svojem diamantu vladi pripisal le posredno vlogo, priznava, da je aktivnost vlade na prehodu v tretjo fazo ključna (Jaklič, 2002). Vloga vlade je pri spodbujanju inovativnosti zelo pomembna, še posebej preko investicij v raziskave in razvoj, preko razvoja šolskega sistema s poudarkom na visokem šolstvu in z razvojem finančnega sistema, ki mora omogočati višje stopnje tveganja (na primer državni ali privatni skladi tveganega kapitala). Potrebna je tudi prisotnost regulatornih organizmov, ki spodbujajo nastanek visoko tehnoloških podjetij in vključujejo: manjše administrativne ovire za ustanovitev podjetja, višjo stopnjo zaščite intelektualne lastnine in različne oblike spodbujanja zahtevnejšega povpraševanja. Pomembno vlogo ima tudi razvitost in učinkovitost pravnega sistema in odsotnost korupcije v državi. Med faktorje, ki vplivajo na stopnje rasti, se po zadnjih raziskavah uvrščajo tudi visoki standardi varstva okolja. Na ravni podjetij so pomembne predvsem spremembe v smeri manj hierarhične organizacijske strukture, večjega delegiranja avtoritete in odgovornosti strateškim enotam v podjetju in vključevanja večjega števila ljudi v odločanje. Potrebne so obsežne in neprestane investicije v izobraževanje zaposlenih in spodbujanje idej med zaposlenimi na vseh ravneh v podjetju. Za spodbujanje inovacij je potrebna ustrezna podjetniška klima, ki jo dosežemo s povezovanjem podjetij v fleksibilna omrežja s kupci in dobavitelji. Tako se podjetja v okviru grozdov hkrati soočijo z intenzivno konkurenco in sodelovanjem. Tovrstno povezovanje jim omogoči, da lahko mednarodno konkurirajo in zaradi visoke inovacijske sposobnosti, edinstvenih strategij in znanj pogosto tudi prevladujejo v posameznih globalnih nišah.

Kot primer držav, ki se trenutno nahajajo pred izzivom, kako uspešno preiti na tretjo stopnjo razvoja, lahko navedem Tajvan in Singapur v svetovnem merilu in Portugalsko ter Slovenijo v evropskem okviru (The Global Competitiveness Report, 2002, str. 18). Omenjene države vse bolj spoznavajo, da njihova prihodnost ni več v tujih investicijah v infrastrukturo in v vlogi proizvajalcev za velike multinacionalke, saj je ta strategija primerna za prehod v drugo fazo razvoja. Izziv, s katerim se soočajo omenjena gospodarstva je, da postanejo generatorji inovacij z vrhunskimi tehnološkimi zmogljivostmi in močno prisotnostjo grozdov kot medpodjetniškega sodelovanja. Višina plač in stroškov je namreč previsoka in tako ta gospodarstva postajajo občutljiva na konkurenco iz držav z nižjimi stroški. Da bi upravičili naraščajoče stroške poslovanja v svojem gospodarstvu, morajo ponuditi izvrstno podporno okolje za razvoj inovacij in nove tehnologije, kar jim bo omogočilo prehod na najvišjo razvojno stopnjo.

Med primeri držav sem omenila tudi Slovenijo, čeprav lahko marsikoga začudi, da se naše gospodarstvo nahaja že na samem koncu druge razvojne stopnje. Glede na raven razvoja infrastrukture, majhen delež tujih investicij in nizko prisotnost sodelovanja med podjetji v obliki grozdov, bi se Slovenija nahajala šele na začetku ali sredini druge stopnje, vendar pa nas visoka raven BDP na prebivalca uvršča v vrh držav na tej stopnji razvoja. Slovenija je zaradi visoke ravni stroškov in plač že težko konkurenčna ostalim državam v tej fazi razvoja in mora zato nujno preiti na tretjo razvojno stopnjo, če želi ohraniti sedanjo gospodarsko rast (Jaklič, 2002). Gospodarska rast in razvoj na tretji razvojni stopnji sta odvisna od inovacijske sposobnosti države oziroma podjetij v njej, ki jo lahko merimo tudi po številu patentov na milijon prebivalcev. V tej kategoriji je Slovenija med 60 državami z osmimi patenti na 25. mestu, kar jo uvršča pred vse tranzicijske države (The Global Competitiveness Report, 2002, str. 300). To je še dokaz več, da se Slovenija nahaja na razvojni prelomnici. Za uspešen prehod bo potrebno postaviti razvojne prioritete v skladu z ravni naše trenutne razvitosti, saj je lahko v nasprotnem primeru ogrožena nadaljnja gospodarska rast. Dokončati bo potrebno nekatere naloge, ki sodijo še v drugo razvojno fazo, hkrati pa aktivno spodbujati inovacije, ki bodo osnova konkurenčnosti v tretji fazi razvoja. Zelo malo je namreč novih inovacijsko in tehnološko zahtevnih aktivnosti, ki bi podjetjem omogočila prevladujoč položaj v posameznih globalnih nišah. Hitre in učinkovite mikroekonomske reforme in spremenjen institucionalni ustroj družbe bodo omogočili ustrezno podporno okolje za razvoj novih tehnologij, proizvodov in storitev. Tako, kot je značilno za prehod v najvišjo fazo razvoja, bo morala tudi v Sloveniji pomembno vlogo odigrati vlada. Morala bo izboljšati finančno in pravno ureditev, ki bo spodbujala nastanek novih podjetij, razvoj trgov tveganega kapitala, povečane državne investicije v raziskave in razvoj ter večje varstvo intelektualne lastnine. V naslednjem poglavju podrobneje predstavim dosedanja slovenski gospodarski razvoj, na primeru Finske pa bom povzela tudi najpomembnejše smernice za uspešen prehod Slovenije v tretjo fazo razvoja.

2. ANALIZA KONKURENČNOSTI FINSKE IN SLOVENIJE

V tem poglavju bom analizirala konkurenčnost finskega in slovenskega gospodarstva. Za Finsko sem se odločila zato, ker se je v letu 2001 na podlagi študije Svetovnega gospodarskega foruma, ki je izšla v publikaciji The Global Competitiveness Report (GCR), prvič uvrstila na prvo mesto najbolj konkurenčnih držav. Tudi po kriterijih IMD je v poročilu The World Competitiveness Yearbook (WCY) zasedla visoko drugo mesto. Poleg tega v poročilu GCR avtorji ocenjujejo, da se Finska konkurenčna moč še ni v celoti izkazala v kazalcih uspešnosti, kar pomeni, da bo gospodarska moč Finske v prihodnjih petih letih lahko še naraščala. Ta majhna, pet milijonska skandinavska država dokazuje, da je ob močnih političnih institucijah, z osredotočenostjo na tehnologijo in primernim vodenjem mikroekonomskih in makroekonomskih politik, mogoč relativno hiter preskok med najbolj razvite (Jaklič, 2002). Zaradi izjemnega uspeha, primerljive velikosti in nekaterih vzporednic s Slovenijo (izguba trga bivše SZ, zgodovinska vezanost na tradicionalne panoge) lahko Finska služi kot zanimiv primer pri nadaljnjem gospodarskem razvoju. Ker ni enotnega recepta za uspeh, pa bo morala Slovenija poiskati in izpeljati svoj način prehoda na najvišjo razvojno stopnjo.

Slovenija se je tako po poročilu GCR⁷ kot tudi v WCY⁸ uvrstila na rep lestvice najbolj konkurenčnih gospodarstev in se trenutno nahaja na razvojni prelomnici. Po mnenju dr. Marka Jakliča, dr. Petra Kraljiča in Boštjana Ložarja bi morala biti Slovenija bolj ambiciozna. Osredotočiti bi se morala na cilj, da se v desetih letih trdno zasidra med države na tretji stopnji razvoja in se poskuša uvrstiti med pet najkonkurenčnejših držav na svetu (Jaklič, 2002; Kraljič, 2001; Ložar, 2002). Kljub temu, da je cilj visok, pa ni nedosegljiv, saj je po podatkih IMD med prvimi sedmimi državami po mednarodni konkurenčnosti v letu 2000 kar 5 majhnih držav: Finska, Singapur, Luksemburg, Honkong in Irska (The World Competitiveness Yearbook, 2002, str. 7). Te države imajo v povprečju 3,4 milijona prebivalcev, kar je popolnoma primerljivo s Slovenijo. Primerjava z državami, ki so na vrhu lestvice kaže, da so svoj položaj dosegle predvsem z vlaganjem v necenovne dejavnike kot so znanje, raziskave in razvoj, tehnologija in trženje (Makovec Brenčič, 2000, str. 48). To je pomemben dokaz, kako pomembni so necenovni dejavniki pri doseganju mednarodne konkurenčnosti. V 21. stoletju je torej bistveno znanje in ne kapital. Uspehi majhnih držav kažejo, da ima Slovenija izredne možnosti za napredek. Od Finske in podobnih držav se Slovenija lahko uči preko analiz mednarodne konkurenčnosti in nacionalnih bilanc. Iz njih lahko razberemo, v katere postavke vlagajo in ugotovimo, kaj spodbuja razvoj najboljše uvrščenih držav.

Da bi bil pregled finskega in slovenskega gospodarskega razvoja, ter konkurenčnosti obeh držav, čim bolj pregleden, bom ločeno predstavila dejavnike, ki po opredelitvi WCY določajo konkurenčnost države: domače gospodarstvo, vlada, finančni sistem, internacionalizacija,

⁷ Slovenija po indeksu, ki temelji na teoretični in empirični makroekonomiji zaseda 31. mesto in po indeksu, ki temelji na mikroekonomskih kazalcih 32. mesto med 75 državami (Jaklič, 2002).

⁸ Slovenija zaseda 39. mesto med 49 državami.

znanost in tehnologija, prebivalstvo ter infrastruktura (Jaklič, 1999, str. 37). Dodala pa sem tudi analizo grozdov v obeh gospodarstvih, saj po Porterju močno vplivajo na konkurenčnost neke države. Izbrani dejavniki in njihovo delovanje se med seboj prepletajo.

2.1. DOMAČE GOSPODARSTVO

A. FINSKA

Finska industrijska struktura je bila od nekdaj enostranska, z močnim poudarkom predvsem na gozdni in metalni industriji, medtem ko proizvodnja potrošnih dobrin nikoli ni postala tako pomembna kot v ostalih industrializiranih državah. V sedemdesetih in osemdesetih letih je prišlo do številnih strukturnih sprememb. S hitrim tehnološkim razvojem se je struktura proizvodnje in izvoza počasi preusmerila k panogam, ki temeljijo na znanju. Privatna podjetja pa so začela močno povečevati svoje internacionalne aktivnosti. Tedaj bi morala Finska izvesti gospodarsko tranzicijo in se tako izogniti strukturni krizi, ki je ostale industrializirane države doletela že deset ali petnajst let prej (Pajarinen et al., 1998, str. 63-65). Ker ji to ni uspelo, je v poznih osemdesetih ter na začetku devetdesetih let Finska doživela največjo in najresnejšo gospodarsko krizo v povojnem času.

Recesijo sta povzročila zmanjšanje izvoza v bivšo Sovjetsko zvezo (SZ) in sočasno zmanjšanje povpraševanja na zahodnih kapitalskih trgih, ko so se tudi najbolj pomembne zahodnoevropske trgovinske partnerice znašle na robu recesije (Lipponen, 2000, str. 23). Finsko trgovanje s SZ je temeljilo na bilateralnih dogovorih o izmenjavi dobrin in je v drugi polovici devetdesetih predstavljalo med 15 in 20% finskega izvoza. S propadom ruskega trga je ta delež padel na 5 do 10%. Rastoči domači stroški in močnejša finska marka so še dodatno vplivali na zmanjšano konkurenčnost finskih proizvodov⁹ in poslabšali možnosti za izvoz. To je skupaj z zmanjšanim domačim povpraševanjem vodilo do upada proizvodnje in dohodka ter do skokovitega porasta nezaposlenosti. Med leti 1990 in 1993 se je BDP znižal za več kot 10%, nezaposlenost pa se je v obdobju med 1990 in 1994 povečala od 3% na 16,6% (Sorsa, 2000, str. 73). Recesija, masovna brezposelnost, ter pomoč bančnemu sektorju, ki se je prav tako znašel v krizi, so predstavljali veliko breme za javne finance.

Izhod iz recesije je bil možen edino s pomočjo močne in trajne gospodarske rasti. Da bi postavili nove ekonomske temelje in dosegli zadovoljivo raven zaposlenosti, je vlada Paava Lipponena pripravila večletni gospodarski program, ki je uspel povezati vse sloje gospodarstva in oživitev gospodarstva je postala "nacionalni projekt"¹⁰ (Lipponen, 2000, str. 23). Spremembe, ki so sledile po recesiji so bile številne in jih lahko povzamemo v petih točkah (Lilja, Moen, 2002, str. 6):

⁹ Med letoma 1987 in 1990 se je konkurenčnost Finskih proizvodov znižala za 10%.

¹⁰ Ta projekt so uspešno vodila najpomembnejša finska podjetja kot so: Nokia, Tietoenator, Sonera in Eimo iz telekomunikacijskega grozda, Stora Enso in UPM-Kymmene iz gozdarskega grozda ter Partek iz metalnega grozda. Podjetja so pritegnila tudi tuje vlagatelje, ki so prav tako postali del projekta.

- propad bančnih skupin ter zmanjšan vpliv bančnega sektorja zaradi bančne krize,
- močna prisotnost procesa privatizacije podjetij v državni lasti,
- prestrukturiranje podjetij, ki so se usmerila na manjše število področij poslovanja in na osrednje sposobnosti (core competences), kar jim je omogočilo prodor na globalne trge,
- preobrat poslovnega sistema, kjer se je povečala vloga lastnikov in zmanjšal pomen managementa,
- velik porast deleža tujega lastništva na Helsinški borzi, ki je danes eden najvišjih na svetu.

Na te spremembe je močno vplivala Nokia, saj je s svojim načinom financiranja v ospredje postavila delničarje, postala je zgled ostalim finskim podjetjem v smislu internacionalizacije poslovanja, strateških odločitev in finančne strukture. Zaradi svoje velikosti in pomena za finsko gospodarstvo pa je postala pomemben sooblikovalec poslovnega okolja na Finskem (Tainio, Lilja, 2002, str. 10-15).

Ko je leta 1992 vodstvo Nokie prevzel Jorma Oilla, se je moral hkrati spoprijeti s hudo recesijo in s starim sistemom vodenja finskih podjetij. Ustvaril je novo vizijo podjetja¹¹, ki je omogočila, da je Nokia začela kotirati na New Yorški borzi in zbrala 3,5 milijarde ameriških dolarjev. S tem je Nokia postala precej neodvisna od finskih finančnih institucij. Nov način financiranja je v ospredje postavil vrednost za delničarje in zahteval transparentno poslovanje, visok nivo razkrivanja informacij, nove načine vodenja in usmeritev na temeljne sposobnosti (core competences). Posledica tega je bila, da je Nokia leta 1996 končala prestrukturiranje in postala finančno močno in stabilno telekomunikacijsko podjetje s sedežem na Finskem. Odločitev, da sedež podjetja ostane na Finskem, je še okrepila že tako tesen odnos med državo in podjetjem. Na začetku je Finska z velikim številom strokovnjakov, odličnim sistemom izobraževanja, podporo finskih nacionalnih raziskovalnih in tehnoloških programov, ter delno tudi z devalvacijo finske marke Nokii pomagala pri razvoju in prodoru na globalne trge (Tainio, Puputti, 2002, str. 10-17). Kmalu pa je Nokia postala enako pomembna za Finsko, saj je začela spodbujati gospodarski razvoj in preporod. V drugi polovici devetdesetih je Nokiin prispevek k rasti finskega BDP znašal eno odstotno točko, njen delež v BDP je bil leta 1999 skoraj 4%, delež v celotnem izvozu pa 20%. Poleg tega danes Nokia predstavlja več kot 60% tržne kapitalizacije na Helsinški borzi in ostaja pomemben delodajalec na Finskem (Ali-Yrkkö et al., 2000, str. 9-14). Nokia je tako postala multinacionalka z 90% tujim lastništvom, vendar pa je kljub vsemu obdržala močno finsko dimenzijo (sedež je ostal na Finskem, management je skoraj v celoti finski, 60% raziskav in razvoja se izvaja na Finskem, poleg tega pa je podjetje ohranilo finsko podjetniško kulturo, ki jo odlikujeta fleksibilnost in kreativnost). Zaradi tesne povezanosti in velikega pomena za Finsko, je Nokiin management sooblikoval tudi institucionalni okvir države (predvsem področje visokega šolstva, obdavčenja in investicij v infrastrukturo) ter skozi notranje preoblikovanje podjetja vplival na spremembe nacionalnega poslovnega sistema.

Finska ima nekatere specifične značilnosti, ki so olajšale in pospešile spremembo poslovnega sistema. Ker gre za majhno državo, so socialne vezi zelo močne. K temu pripomore tradicija

¹¹ Vizijo so objavili pod naslovom Vision of Nokia 2000 in jo lahko strnimo v štiri pojme: osredotočeno, globalno, telekomunikacije, visoka dodana vrednost proizvodov.

obiskovanja počitniških hiš, kjer se srečujejo družine različnih socialnih krogov, sistem izobraževanja, ki ga zaznamujejo povezave v različnih študentskih organizacijah in obvezno služenje vojaškega roka z večletnim obveznim urjenjem za rezerviste (Tainio, Lilja, 2002, str. 22-24). Ta način življenja omogoča srečanja predstavnikov gospodarstva, politike, državne administracije in akademikov, ki tako izmenjajo mnenja o aktualnih temah ter sklepajo nova poznanstva. Ravno te značilnosti so Fincem omogočile, da so tako hitro mobilizirali vse sloje gospodarstva pri premagovanju in izhodu iz gospodarske krize. Finsko gospodarstvo je tako postalo razvojna uspešnica devetdesetih in je danes na vrhu lestvice najkonkurenčnejših držav.

B. SLOVENIJA

Slovenija je bila že v okviru bivše Jugoslavije najbolj razvita republika in je z le 10% prebivalstva v osemdesetih letih prispevala 35% proizvodnje vseh jugoslovanskih podjetij. Družbeni proizvod na prebivalca se je glede na jugoslovansko povprečje ves čas povečeval in je bil leta 1990 dvakrat večji od povprečja takratne Jugoslavije (Rezultati raziskovanj: Prodaja po republikah in poraba reprodukcijskega materiala v RS, 1991). Tudi primerjava z nekaterimi državami EU kaže na dobro gospodarsko razvitost Slovenije v osemdesetih letih¹². Tudi po osamosvojitvi leta 1991 je Sloveniji kljub veliki izgubi trga¹³ uspelo ohraniti velik del gospodarstva in ob precej manjši zaposlenosti zabeležiti sicer majhne, a stabilne stopnje rasti. Razloga za to sta dva: sprememba sistema je do neke mere dopustila znižanje zaposlenosti, kar je managerjem omogočilo, da so zaprli proizvodne linije z največ izgube, poleg tega pa so za svoje proizvode zelo hitro uspeli poiskati nove trge na zahodu in tako povečali delež izvoza v celotni prodaji med letoma 1990 in 1992 od 18 na 25% (Jaklič, 1999, str. 251). To je Slovenijo v ozkem ekonomskem smislu postavilo v precej boljši izhodiščni položaj, kot ga je v zgodnjih devetdesetih imela Finska. Vendar pa v Sloveniji, kljub temu, da imamo, podobno kot Finska, tesne socialne vezi znotraj gospodarstva, vlada ni uspela povezati vseh interesnih skupin v skupni projekt hitrega gospodarskega napredka. Poleg tega pa je bilo premalo poudarka na razvoju mikroekonomskih dejavnikov, predvsem na spodbujanju znanja in komercialni izrabi inovacij. Znanje je namreč tisto, ki nam bo omogočilo kvaliteten gospodarski razvoj.

Vlada je po osamosvojitvi poudarjala pomen stabilnih makroekonomskih razmer in privatizacije. Kazalci makroekonomske stabilnosti¹⁴ kažejo, da so makroekonomske politike svojo stabilizacijsko vlogo razmeroma dobro opravile. Gospodarska rast je bila v letih 1995 in 1996 dosežena brez javnofinančnih neravnovesij, do leta 1999 pa tudi brez vidnejšega primanjkljaja tekočega računa plačilne bilance (Poročilo o razvoju, 2002, str. 7). Glavni dejavnik rasti, z izjemo leta 1999, pa je bilo tuje povpraševanje. Na porušeno

¹² Slovenski družbeni proizvod leta 1985 znašal 85% avstrijskega in je bil večji od portugalskega, španskega, grškega in irskega.

¹³ Druge jugoslovanske republike so predstavljale 25% prodaje slovenskih podjetij, 18% pa smo izvozili pretežno na zahodne trge.

¹⁴ Ti kazalci so: stopnja rasti BDP v stalnih cenah, stopnja inflacije, plačilnobilančno ravnovesje, zunanji dolg, javnofinančno ravnovesje, javni dolg, stopnja zaposlenosti, stopnja brezposelnosti in deželno tveganje.

zunanjetrgovinsko ravnovesje leta 1999 so vplivali spremenjeni pogoji gospodarjenja doma in v tujini. Za to sta bila kriva visoka rast uvoza zaradi visoke domače potrošnje (spodbujene s pričakovani pred uvedbo DDV) ter skromna rast izvoza zaradi slabše konjunktore v mednarodnem okolju. Do uravnoteženja stanja je prišlo v letu 2001 zaradi šibke dinamike domače potrošnje in pospešenega izvoza na manj zahtevne trge vzhodne in jugovzhodne Evrope. Problem premajhne izvozne konkurenčnosti slovenskih podjetij, ki se odraža v skromnem naraščanju tržnih deležev, torej ostaja. Vzrok je v nezahtevnem povpraševanju in šibki konkurenci v času socializma, ko so podjetja definirala ozka poslovna področja, v okviru katerih nekatera še vedno poslujejo, namesto da bi razvijala mednarodno konkurenčne proizvode.

Strukturne spremembe v obdobju 1995-2000 lahko označimo za ugodne¹⁵, čeprav po deležu storitev v BDP še močno zaostajamo za razvitimi državami (Poročilo o razvoju, 2002, str. 5). Krepi se predvsem delež dejavnosti z visoko dodano vrednostjo na zaposlenega. Med tržno usmerjenimi storitvenimi dejavnostmi je prišlo do izjemno hitre rasti telekomunikacijskih in računalniških storitev, ki so posebej pomembne za prihodnji razvoj na znanju osnovanega in bolj konkurenčnega gospodarstva. Za prehod v tretjo fazo razvoja ne bo dovolj uvažanje znanja in tehnologije, temveč bodo morala slovenska inovativna podjetja s svojimi proizvodi in storitvami doseči prevladujoč položaj v posameznih globalnih tržnih nišah. Do sedaj je bila dinamika gospodarskega razvoja in spodbujanja konkurenčnosti namreč prepočasna, kar je tudi razvidno, saj Slovenija zaostaja za Finsko in ostalimi najkonkurenčnejšimi malimi gospodarstvi¹⁶.

C. PRIMERJAVA MED FINSKO IN SLOVENIJO

Tabela 1: Podatki o gospodarstvu Finske in Slovenije za leto 2001

	Finska	Slovenija
Število prebivalcev (v mio)	5,2	2,0
BDP p.c. po PPP (v USD)	24.864*	17.127*
Realna st. rasti BDP (v %)	0,4	3,7
Inflacija (v %)	2,6	8,4
Brezposelnost (v %)	9,1	6,3

Vir: The World Competitiveness Yearbook, 2002, str. 156, 356; The Global Competitiveness Report, 2002, str. 224, 300 (* Podatka sta za leto 2000).

Slovenija je po stopnji rasti BDP zasedla visoko 7. mesto in se uvrstila mnogo bolje kot Finska na 33. mestu (The World Competitiveness Yearbook, 2002, str. 159 in 358). Ker pa je to eno redkih področij, kjer smo boljši od Finske, se upravičeno zastavlja vprašanje, ali nam bo uspelo takšno rast ohraniti tudi v prihodnje. Gospodarska stabilizacija, ki je predpogoj za

¹⁵ Nadaljuje se prestrukturiranje v smeri krepitve storitvenih dejavnosti in zmanjševanja gospodarskega pomena kmetijstva in industrije.

¹⁶ Julija 2001 je bila sprejeta Strategija gospodarskega razvoja Slovenije (SGRS) in od njenega uresničevanja naj bi bil odvisen nadaljnji slovenski gospodarski razvoj.

višjo rast in prestrukturiranje gospodarstva, je v Sloveniji že skoraj dosežena, vendar pa bo v prihodnje pomembnejša krepitev mikroekonomskih temeljev. Finski uspeh je temeljil predvsem na izboljšani inovacijski in tehnološki zmogljivosti gospodarstva in ta izziv na prehodu med najbolj razvite čaka tudi Slovenijo. Zato bo potrebno združiti vse interesne skupine pri izboljševanju in krepitvi dejavnikov konkurenčnosti. V tolikšni meri, kot je uspelo Finski, verjetno ne bo mogoče, saj je bil njihov motiv pri izhodu iz gospodarske krize zelo velik, mi pa se še ne zavedamo kolikšne bodo posledice za gospodarstvo in življenjski standard prebivalcev, če nam prestop na tretjo stopnico ne bo uspel.

2.2. VLADA

A. FINSKA

Plansko gospodarstvo in ekonomski nacionalizem, ki sta desetletja vladala na Finskem, sta povzročila precejšnjo nefleksibilnost gospodarstva in ustvarila celo vrsto regulatornih pravil, ki so bila po večini kasneje ukinjena, saj so očitno ovirala gospodarski napredek (Pajarinen et al., 1998, str. 109). V finskem gospodarstvu je prevladovalo nekaj velikih podjetij, kar je še otežilo razvoj novih industrijskih aktivnosti in podjetniške kulture, ki bi zamenjala star režim. Politike, ki so jih do tedaj uporabljali za spodbujanje gospodarske aktivnosti, niso bile več ustrezne, kajti Finska se je soočila z bolj odprtim, globalnim trgom in potrebne so bile korenite spremembe tako v industrijski strukturi kot v gospodarski politiki. Gospodarska kriza je očitno pokazala na šibkost finskega gospodarstva in opozorila, da je treba nujno proučiti in poiskati temelje konkurenčnosti ter na podlagi le-teh ustvariti strategijo za nadaljnji gospodarski razvoj (Rouvinen, Ylä-Anttila, 1997, str. 6).

Finska gospodarska kriza je tako pripomogla k temu, da je bil dosežen konsenz na področju preoblikovanja gospodarske politike. Po besedah predsednika vlade Paava Lipponena, je bila glavna naloga finske vlade povečati zaposlenost s pospešeno gospodarsko rastjo in diverzifikacijo proizvodne strukture¹⁷ (Lipponen, 2000, str. 23). Da bi postavili nove ekonomske temelje in dosegli zadovoljivo raven zaposlenosti, je bilo potrebno izvesti večletni osredotočen ekonomski program. Odločili so se za strategijo rasti izvoza in odprtemu sektorju, ki je deloval v mednarodni konkurenci, podelili privilegirani položaj v ekonomski in dohodkovni politiki. Konkurenčnost na ravni podjetij je bila izboljšana s pomočjo sprememb deviznega tečaja, cilj pa je bil v pridobivanju novih trgov, ki bi nadomestili bivšo Sovjetsko zvezo. Akcija za oživitev izvoza je bila uspešna in je obrnila krivuljo zunanje zadolženosti, s čimer so bili ustvarjeni predpogoji za pospešeno rast proizvodnje. Izboljšanje konkurenčnosti izvoza ni imelo takojšnjega učinka na zaposlenost in delovna mesta. Potrebno je bilo pripraviti učinkovit program za spopad z brezposelnostjo¹⁸ (Sorsa, 2000, str. 75).

¹⁷ Politika diverzifikacije jim ni uspela, saj danes velik del gospodarstva temelji na informacijsko telekomunikacijskem grozdu (na čelu z Nokio in njeno mrežo dobaviteljev), ki je prevzel vlogo gozdarskega grozda (Tainio, Lilja, 2002, str. 5).

¹⁸ Skupina strokovnjakov je leta 1994 pripravila poročilo z naslovom Unemployment Down to 200.000, ki je vsebovalo obsežen program za postopno znižanje brezposelnosti v šestih letih.

Industrijska politika se je v zadnjih desetletjih preusmerila v skladu s pospešeno internacionalizacijo podjetij in novimi načini ustvarjanja konkurenčnih prednosti. Zaradi povečane specializacije in diferenciacije proizvodov je danes konkurenčnost države pogojena predvsem s posebnimi znanji podjetij in njihovo sposobnostjo ustvarjanja produkcijskih faktorjev. Naloga tako finske kot slovenske industrijske politike postaja zagotavljanje ustreznega podpornega okolja, v katerem podjetja delujejo. V tem smislu postaja vloga industrijske politike vedno bolj pomembna in ima dva glavna cilja: zagotoviti učinkovito delovanje trga in ustvariti napredne in specializirane oblike produkcijskih faktorjev. Industrijska politika pokriva široko področje in sovпада z izobraževanjem, trgovinsko, okoljevarstveno in energetske politiko. Na nek način postaja tako industrijska politika konkurenčnosti. Vlade, kot na primer finska, se namreč trudijo, da bi z razvojem visoko tehnološke infrastrukture, odličnim izobraževalnim sistemom in drugimi nemobilnimi produkcijskimi faktorji ustvarile privlačno okolje tako za domača kot tuja konkurenčna podjetja (Pajarinen et al., 1998, str.104).

Zavedajo se, da na najvišji stopnji gospodarskega razvoja ni dovolj, da so le gostitelji posameznih aktivnosti multinacionalk. Zato so ustvarili okolje, ki privablja domača in tuja uspešna podjetja, da Finsko izberejo za svojo domačo osnovo. Majhnost finskega gospodarstva sicer predstavlja omejitev na tem področju, vendar pa nekateri najbolj dinamični in konkurenčni grozdi (predvsem informacijsko telekomunikacijski grozd) nudijo odlično okolje za mednarodno konkurenčna podjetja¹⁹. Pri tekmi za privabljanje tujih multinacionalk Finci ne želijo uporabljati neposrednih olajšav v smislu finančnih pomoči, znižanja podjetniških davčnih stopenj ali manjših okoljevarstvenih predpisov (Pajarinen et al., 1998, str. 108). Njihova politika temelji na posrednih prednostih, kot so konkurenčno poslovno okolje, odlična tehnološka infrastruktura, izobražena delovna sila, razvit pravni sistem in velika vlaganja v raziskave in razvoj.

B. SLOVENIJA

Po oceni Svetovnega gospodarskega foruma je v treh od štirih majhnih držav (med njimi je tudi Finska), ki so na vrhu konkurenčnosti, vlada ocenjena bolje kot podjetja, kar pomeni, da je država tista, ki je za seboj potegnila gospodarstvo. Pri nas je situacija ravno obratna, saj se je Slovenija najbolje odrezala pri učinkovitosti podjetij, najslabše pa pri učinkovitosti vladne administracije (The World Competitiveness Yearbook, 2002, str. 357). Vlada je deležna očitkov zaradi razsipnosti, s čimer izgublja kredibilnost. Delež plač, socialnih transferjev, pokojnin in obresti se je s 37% leta 1991 dvignil na dobrih 66% v letu 2001, kar je zelo nespodbudno za nadaljnji razvoj (Ložar, 2002). Podjetja morajo na svojih plečih nositi še breme neučinkovite vlade, poviševanja plač v javnem sektorju in dvigovanja cen javnih storitev.

¹⁹ To potrjuje tudi odločitev Nokie leta 1996, da svoj sedež obdrži na Finskem.

Področje, kjer bi se dalo doseči največje kratkoročne prihranke je zvišanje učinkovitosti javnega sektorja²⁰. Za primer lahko navedem države OECD, kjer znaša povprečna bruto plača javne uprave 96% povprečne plače v gospodarstvu, v Sloveniji pa 120%, pri čemer plače v javnem sektorju še vedno rastejo hitreje kot v gospodarstvu. Če na tem področju ne bodo izvedene korenite spremembe, prestop slovenskega gospodarstva na višjo razvojno stopnjo ne bo mogoč.

Večino dela pri izboljšanju produktivnosti, dvigu dodane vrednosti na zaposlenega in dvigu konkurenčnosti gospodarstva morajo podjetja sicer narediti sama, vendar pa je vloga vlade ključna za prehod Slovenije v tretjo fazo razvoja (Jaklič, 2002). Slovenska vlada je pasivna, zato bo morala najprej zagotoviti stabilnost in lastno učinkovitost. Podjetjem pa lahko pomaga na štirih ključnih področjih. Le-ta so podobna tistim, s katerimi se je pred desetletjem spopadala finska vlada, le da je ta imela zaradi izhoda iz gospodarske krize še težje izhodišče, in ravno zato morda večji motiv.

Prva od nalog vlade je **spodbujanje izvoza**. S podpisovanjem pametnih sporazumov, navezovanjem stikov in promocijo Slovenije kot konkurenčne države lahko pomaga podjetjem pri skupnem prodoru na tuje trge. Za uspešen izvoz ni dovolj le dober produkt, zato bo morala vlada z največjimi izvozniki v ciljnih segmentih tržiti blagovno znamko Made in Slovenia²¹ (Ložar, 2002). Kljub temu, da je prodor v tujino zahteven in je potrebno na vidne rezultate čakati od tri do pet let, pa je za Slovenijo enako kot za Finsko izvoz edina možna dolgoročna usmeritev, saj je slovenski trg enostavno premajhen. Samo izvozna podjetja pa ne bodo dovolj. Potrebno bo ustvariti okolje, ki bo z znanjem in tehnologijo vabilo strateško določene neposredne tuje investicije. Prisotnost uspešnih podjetij, ki bi jih v Slovenijo pritegnilo znanje in razvito podporno okolje, bi tako kot na Finskem pomenila, zaradi posrednega prenosa najboljših poslovnih praks, zagon za celotno gospodarstvo.

Drugo ključno področje je **pomoč pri tehnološkem razvoju** in zagotavljanje primerno izobražene delovne sile. Edina primerna strategija za slovenska podjetja je kombinacija razvite tehnologije z visoko kvalificirano delovno silo in inovativnim managementom, ki bo omogočala prilagodljivost, mednarodno konkurenčnost, visoko produktivnost in s tem visoke plače (Jaklič, 1999, str. 96). Za izvajanje te strategije potrebujemo spremenjen šolski sistem, ki bo tako kot na Finskem deloval in se razvijal v skladu s potrebami gospodarstva in ne bo sam sebi namen. Potrebna pa bodo tudi veliko večja javna in privatna vlaganja v raziskave in razvoj, kar je temelj za ustvarjanje znanja in krepitev tehnološke ravni gospodarstva, ki vse bolj opredeljuje njegovo konkurenčnost.

²⁰ Eden od predlogov je vključitev mednarodnega svetovalnega podjetja, ki bi naredilo natančno analizo učinkovitosti vseh ministrstev in javnih služb, ter pripravilo akcijski načrt za izboljšanje produktivnosti. To je mogoče z uporabo sistema uravnoteženih strateških kazalnikov Balanced Scorecard. Vsako ministrstvo in javni zavod bi imelo pet jasno določenih merljivih ciljev in dvajset ključnih meril, s pomočjo katerih bi se javno spremljalo doseganje ciljev, plače vseh ljudi v ministrstvu pa bi bile odvisne od doseganja teh ciljev.

²¹ V raziskavi SGF je med konkurenčnimi pomanjkljivostmi naveden tudi premajhen obseg marketinških aktivnosti (The Global Competitiveness Report, 2002, str. 301).

Tretje področje, kjer bi morala vlada ukrepati, je pomoč pri prenosu **najsodobnejših konceptov vodenja** v slovenska podjetja, saj ima večina na tem področju še velik zaostanek (Kovačič, Stanovnik, 1999). Management postaja ključni dejavnik uspešnosti gospodarjenja, Slovenija pa ima na tem področju podobne probleme kot ostale tranzicijske države (vprašanje izobraževanja, pomanjkljivo usposabljanje za srednji management, vprašanje plač, starostne strukture in podobno). Vlada bi morala skupaj s podjetji natančno določiti, kateri so najprimernejši in najučinkovitejši koncepti vodenja podjetij in poiskati primerne strokovnjake, ter sofinancirati izobraževanja in svetovalne storitve. Zelo dobrodošla bi bila pomoč vlade pri odpiranju podjetij v tujini ter nakupu podjetij na zahodnih trgih, kajti tudi najboljšim slovenskim podjetjem primanjkuje izkušenj in kadrov za uspešno internacionalizacijo.

Četrto področje zajema **spodbujanje malih podjetij in podjetništva**, ki je v Sloveniji zaradi velikega števila malih podjetij še posebej pomembno. Ta podjetja imajo pogosto izredno inovativne ideje, vendar pa večina ni sposobna svojih produktov plasirati na svetovni trg. Glavna razloga sta v pomanjkanju organizacijskih sposobnosti in pomanjkanju kapitala. Da bi jim to omogočili, je potrebno sistematično povezati novo nastajajoča podjetja z uspešnimi izvoznimi podjetji²². Za lažji dostop do kapitala pa je potrebno finančni sistem razviti predvsem v smislu spodbujanja nastanka skladov tveganega kapitala in investicijskega bančništva. Na področju spodbujanja podjetništva in malih podjetij bi se lahko v celoti zgledovali po Finski, ki je temu podredila tako šolski kot finančni sistem, vlada pa nudi malim visoko tehnološkim in inovativnim podjetjem podporo v vseh fazah njihovega delovanja (Jaklič, 1999, str. 95-96).

Ker je slovenska vlada lastniško še vedno močno prisotna v gospodarstvu, mora vedeti, katere panoge in znanja so še posebno pomembna za dolgoročni razvoj Slovenije. Potrebno je določiti skupine povezanih panog, ki bodo v Sloveniji prednostne, saj nimamo zadostnih sredstev za uveljavljanje na vseh področjih. Ker smo v fazi prehoda v postindustrijsko družbo, se moramo osredotočiti na nekaj panog z najvišjo dodano vrednostjo, podobno kot je to storila Finska, ko se je osredotočila na informacijsko telekomunikacijski grozd, poleg tega pa povečala delež dodane vrednosti v že obstoječih tradicionalnih panogah (Jaklič, 1999, str. 101). Učinkovita povezava gospodarstva, izobraževanja, tehnologije, inovacij in izvoza bo omogočila razvoj podjetij, ki bodo sposobna s proizvodi in storitvami, z visoko dodano vrednostjo na zaposlenega, prodreti na najbolj zahtevne trge (Ložar, 2002). To bo Slovenijo dvignilo na tretjo razvojno stopnjo, kjer ni več potrebna posebna politika privabljanja tujih investicij, saj je znanje tisto, ki privablja najuspešnejša podjetja. Ta pa so gonilo nadaljnjega razvoja gospodarstva in družbe.

²² Kot primer lahko navedem podjetji Hermes Softlab in Domel, ki sta začela z nakupom manjših podjetij, katerih produkt bi se dalo globalno tržiti.

C. PRIMERJAVA MED FINSKO IN SLOVENIJO

Na področju vladne učinkovitosti se je Slovenija uvrstila šele na 43. mesto, medtem ko je Finska uvrščena na 2. mesto (The World Competitiveness Yearbook, 2002, str. 157, 357). Finska je ravno zaradi osredotočenja vlade na spodbujanje mikroekonomskih temeljev konkurenčnosti, zaradi zdrave makroekonomije in zaradi močnih političnih institucij, v samo desetih letih prišla v sam vrh najbolj konkurenčnih držav. Če država ne bi igrala aktivne vloge, Finska nikoli ne bi bila sposobna narediti takega preskoka v tako kratkem času. Očitno je, da bo tudi v Sloveniji vloga vlade pri nadaljnjem razvoju velika, tako po obsegu, kot po pomembnosti odločitev. Najpomembnejša bo določitev realnega cilja za prehod na tretjo stopnjo razvoja in njegovo učinkovito komuniciranje z vsemi segmenti gospodarstva. Vlada se bo morala osredotočiti na investiranje v specialna znanja in razvoj tehnologije, gradnjo inovacijskih sposobnosti, spodbujanje razvoja grozdov in stimuliranje zahtevnega povpraševanja.

2.3. FINANČNI SISTEM

A. FINSKA

Finski finančni trgi so bili tradicionalno skoncentrirani okoli bank. Poleg tega, da so bile banke glavni vir zunanjega dolžniškega financiranja, pa so imele tudi deleže v nefinančnih podjetjih. V industrijskih skupinah, ki so se oblikovale okoli bank, so imele banke velik vpliv in moč upravljanja v nekaterih največjih podjetjih v gospodarstvu (Ali-Yrkkö et al., 2001, str. 8). Pomembno vlogo je igrala tudi država z reguliranjem trga (Tainio, Lilja, 2002, str. 4-10). Banke so si izposojale denar pri centralni banki, ki je določala njihove obrestne mere in le-te so bile med bankami skoraj enake, ter jim zagotavljale visoke in stabilne dobičke. Zaradi teh pogojev konkurenca med bankami skoraj ni obstajala, ves čas pa je bilo prisotno tudi presežno povpraševanje po kreditih. V obdobju med leti 1980 in 2000 je tradicionalna struktura finančnega sistema doživela reformo, ki so jo sestavljali: liberalizacija finančnih trgov v osemdesetih letih, bančna kriza v zgodnjih devetdesetih letih in povečevanje tujega lastništva in pomena borze v drugi polovici devetdesetih.

V zgodnjih osemdesetih letih se je najprej pojavil še en vzporeden trg, na katerem so največja podjetja začela drug drugemu posojati presežna denarna sredstva (Tainio, Lilja, 2002, str. 4-10). Sočasni obstoj dveh finančnih trgov je začel skrbeti centralno banko, ki je zato odpravila nekatere zaščitne omejitve na formalnem trgu, kar je pomenilo začetek deregulacije finskega finančnega sistema. Sledilo je dovoljenje tujim bankam za poslovanje na Finskem leta 1982 in dve leti kasneje še dovoljenje finskih bankam za odpiranje podružnic v tujini. Finske banke so začele razmišljati bolj inovativno in razvijati nove finančne instrumente, poleg bank in zavarovalnic pa so začele nastajati tudi investicijske banke, podjetja za upravljanje tveganega kapitala, vzajemni skladi in podjetja za upravljanje z vrednostnimi papirji. Vse to je s pospešeno konkurenco med bankami ob prenehanju reguliranja obrestnih mer s strani

centralne banke, močno dvignilo ponudbo kreditov²³. Velika ponudba kreditov je najprej preveč spodbudila trg nepremičnin in trg vrednostnih papirjev, nato pa še preostalo gospodarstvo (Sorsa, 2000, str. 74). Padajoči prihodki od izvoza, prevelika zadolženost in napihnjene mehurčke cen nepremičnin sta neizogibno vodila do bančne krize in do resnih težav na trgu denarja. Ko pa so bili finančni viri izčrpani, sta se domače povpraševanje in proizvodnja, ki sta bila močno odvisna od teh finančnih virov, znižala in počasi potegnili celotno gospodarstvo v negativno spiralo. Po krizi se je finančni sistem reorganiziral s pomočjo združitve finančnih storitev tako v smislu produktov (npr. bančne in zavarovalne storitve) kot tudi v smislu povezav s tujino. Posledica tega je, da je finančni sistem na Finskem zelo skoncentriran, saj prevladujejo tri velike finančne skupine: Merita Pankki, Leonia Pankki in Okobank Group. Sistem je dobro kapitaliziran in dobičkonosen, kar je predvsem posledica zelo razširjenega prevzemanja novih bančnih tehnologij v devetdesetih letih, ki je finske banke dvignilo med najučinkovitejše banke v EU (Finland: Financial System Stability Assessment, 21.11.2001).

Najpomembnejši korak pri preoblikovanju finančnega sistema je bila liberalizacija tujega lastništva in sprememba regulacije trga vrednostnih papirjev²⁴. S tem sta se zmanjšala pomen in vloga bank, povečal pa se je pomen kapitalskih trgov. Največja finska podjetja so celo locirala svoje finančne oddelke v tujini in tako zmanjšala odvisnost od finskega bančnega sistema, hkrati pa z vstopom na tuje kapitalske trge pridobila dragocene izkušnje²⁵ (Tainio, Lilja, 2002, str. 4-10). Zahtevni tuji vlagatelji so na finskem kapitalskem trgu uvedli nova pravila, kar je pomenilo dvig zaščite delničarjev in istočasno znižanje zaščite upnikov. Povečano tuje lastništvo je vplivalo na večjo likvidnost trga (Ali-Yrkkö et al., 2001, str. 9).

Obdobju recesije in bančne krize je sledilo obdobje izjemne gospodarske rasti, kar se je odražalo na izboljšanju bilance privatnega sektorja, ki je s pomočjo izboljšane konkurenčnosti ustvaril finančne presežke in zmanjšal svojo zadolženost²⁶ (Finland: Financial System Stability Assessment, 21.11.2001). Danes ima Finska zelo stabilen in zdrav finančni sistem, ki odraža močno makroekonomsko aktivnost v preteklih letih ter prestrukturiranje in ponovno oživitev po bančni krizi.

B. SLOVENIJA

Tudi slovensko bančništvo je po osamosvojitvi doživelo precejšnje spremembe. Poleg Banke Slovenije, ki ima osrednjo vlogo v bančnem sistemu, obstaja še množica poslovnih bank, vendar pa se njihovo število predvsem zaradi združitve in prevzemov počasi zmanjšuje. Ta

²³ Ker je bila na Finskem prisotna tradicija najemanja poceni posojil, ko sta visoka inflacija in davčni sistem močno olajšala odplačevanje, je povečana ponudba kreditov naletela tudi na veliko povpraševanje po njih.

²⁴ Sprejetje Zakona o trgu vrednostnih papirjev, prestrukturiranje nadzora finančnih trgov, nova pravila trgovanja z vrednostnimi papirji, njihovim izdajanjem in razkrivanjem podatkov ter spremembe v računovodski zakonodaji so pripomogli k povečanju transparentnosti in celovitosti finskih finančnih trgov.

²⁵ Ko je Nokia leta 1992 potrebovala naenkrat veliko denarja se je usmerila na ameriški kapitalski trg in začela kotirati na New Yorški borzi, s čimer je močno zmanjšala odvisnost od finskega finančnega sistema. Danes pa predstavlja več kot 60% tržne kapitalizacije na Helsinški borzi.

²⁶ To še posebej velja za Nokio in celoten informacijsko telekomunikacijski grozd.

trend se pričakuje tudi v prihodnje, saj naj bi v slovenskem bančnem sistemu tako kot na Finskem, zagospodarile tri ali štiri večje banke ter nekaj manjših specializiranih bank (Jaklič, 1999, str. 215). Kljub relativno velikemu številu poslovnih bank pa ostaja vprašanje konkurence ključnega pomena za slovenski bančni in tudi zavarovalniški sektor. Za oba sta še vedno značilni visoka koncentracija in relativno nizka stopnja konkurence (Poročilo o razvoju, 2002, str. 23). Nerazvitost bančnih storitev in prevelika regulacija bančnega sektorja sta po ugotovitvah IMD dve pomanjkljivosti našega finančnega sistema, ki zavirata konkurenčnost celotnega gospodarstva (The World Competitiveness Yearbook, 2002, str. 359).

Za učinkovito reševanje obeh problemov pa bo potrebno pospešiti proces vstopa tujih ponudnikov in povečanje deleža tujega kapitala, kar je povezano s privatizacijo dveh največjih bank (sedanja NLB in NKBM). Obe banki, ki sta tvorili večino domačega bančnega sistema, sta se po osamosvojitvi znašli v krizi. Država ju je nacionalizirala, prevzela njune obveznosti in ju sanirala preko povečanja javnega dolga (Damijan, Jazbec, 2002). Da bi iz dveh precej slabih bank ustvarila dobičkonosni banki, je država morala uporabiti dva instrumenta, ki sta specifična za naš bančni sistem in sicer indeksacija obrestnih mer in sterilizacija deviznih presežkov centralne banke preko poslovnih bank. Oboje ima neugodne posledice za narodno gospodarstvo, saj so zaradi indeksacije posojilne obrestne mere višje, kot bi bile v primeru tržnih pogojev poslovanja. Posledica tega je, da podjetja okrog 60% vseh svojih kreditov v zadnjih letih raje najemajo v tujini po nižjih obrestnih merah. Hkrati pa indeksacija generira novo inflacijo, saj se za indeksacijo revalorizirani stroški vedno znova prenašajo v povišane cene. Indeksacija sicer spodbuja dobičkonosnost bank, zmanjšuje pa konkurenčnost podjetij in blaginjo potrošnikov. S pomočjo sterilizacije pritoka tujega kapitala centralna banka poleg zagotavljanja stabilnosti bank skrbi tudi za mejne izvoznike in jih ne sili v racionalizacijo stroškov, prestrukturiranje, tehnološke posodobitve in ustvarjanje novih proizvodov²⁷. Zaradi tečajne zaščite se gospodarstvo ni ustrezno prilagodilo konkurenčnim razmeram na trgu.

Če želimo vzpostaviti učinkovit finančni sistem, morajo spremembe bančnega sektorja potekati v dveh smereh: preko spremembe sedanjih pogojev poslovanja bank (odprava indeksacije, sprememba ciljev denarne in tečajne politike, povečanje konkurence na bančnem trgu) ter preko spremembe lastniških razmerij v obeh saniranih bankah²⁸ (Damijan, Jazbec, 2002). Ob tem se poleg priliva kapitala pričakuje, da bo ob prihodu novih lastnikov sledilo prestrukturiranje, uvedba novih tehnologij in proizvodov, bolj učinkovit management, kar bo povečalo učinkovitost in konkurenčnost bančnega sistema. Na izboljšanje učinkovitosti bančnega sistema pa bo vplivalo tudi povezovanje manjših bank in prodaja že privatiziranih bank strateškimi vlagateljem (Poročilo o razvoju, 2002, str. 23).

²⁷ Primer takšnega izvoznika je Mura, ki kaže, da se lahko tudi največja podjetja zaradi neprilagojenosti globalnim tržnim razmeram znajdejo v hudih težavah in prizadenejo celotno regijo. Ohranjanje takšnih podjetij s pomočjo tečaja je nesmiselno, saj to le povečuje njihovo agonijo, ne more pa jih rešiti usode.

²⁸ Za to obstajajo tri možnosti: prodaja večinskih deležev obeh saniranih bank na javnem razpisu najboljšemu tujemu ponudniku, ohranitev bank v državni lasti ali pa prodajo domačim nefinančnim podjetjem.

Za slovenski finančni sistem po osamosvojitvi je značilen tudi pojav borze, ki je bila sicer ustanovljena že leta 1989, trgovanje pa se je pričelo leta 1990. Za slovenski kapitalski trg bi lahko rekli, da je še v povojih, določen pomen pa mu zaradi konsolidacije lastniških deležev daje način privatizacije (Jaklič, 1999, str. 215). Zato se pričakuje, da bo zaključek procesa privatizacije in odprtje finančnih trgov okrepil pomen trga vrednostnih papirjev. Čeprav je po letu 1994 dosegel izredno visoke stopnje rasti, je obseg transakcij v primerjavi z BDP še vedno relativno majhen in predvsem odvisen od dejavnosti, povezanih s privatizacijo (Poročilo o razvoju, 2002, str. 23). Trendi v Evropi nakazujejo, da bo funkcijo pridobivanja kreditnega in lastniškega kapitala, v večji meri kot doslej, prevzel trg vrednostnih papirjev. Njegov pomen pa bo povečevala prisotnost različnih skladov, ki nastajajo kot posledica reforme pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

Kljub reformam, ki se trenutno izvajajo v slovenskem finančnem prostoru pa je v Sloveniji, tako kot v drugih državah na prehodu, finančni sistem še precej nerazvit v smislu spodbujanja inovativnosti (npr. skladi tveganega kapitala in investicijsko bančništvo). Zato so mnoge podporne dejavnosti v zvezi z inovacijami in tehnološkim razvojem zaenkrat odvisne bolj od dejavnosti države in drugih javnih institucij. S procesi privatizacije, združevanj, privabljanja strateških investorjev in prestrukturiranja finančnega sistema bo tako potrebno nadaljevati, da bi gospodarstvu zagotovili takšen sistem financiranja, kot ga za svoj napredek potrebuje (Poročilo o razvoju, 2002, str. 45).

C. PRIMERJAVA MED FINSKO IN SLOVENIJO

Na Finski uspeh je vplivalo, da so se domača podjetja zaradi zaprtega in nekonkurenčnega finančnega sistema, začela financirati na tujih kapitalskih trgih. S pospešeno reformo finančnega sistema in liberalizacijo pretoka kapitala je Finska svojim podjetjem omogočila ustrezne vire financiranja za uspešno rast in razvoj. V Sloveniji te reforme potekajo občutno prepočasi, kar že zaviralno vpliva na konkurenčnost gospodarstva. Potrebno bo sprostiti in pospešiti pretok kapitala, saj sta naši veliki pomanjkljivosti težaven vstop tujcev na naše kapitalne trge, kot tudi možnost naših podjetij za vstop na tuje kapitalne trge (The Global Competitiveness Report, 2002, str. 301). Osnovni cilj procesa, s katerim bo Slovenija vzpostavila učinkovit finančni sistem, je povečanje njegove finančne konkurenčnosti, ki bo omogočala uspešno integracijo in delovanje na skupnem evropskem finančnem trgu. V Strategiji gospodarskega razvoja Slovenije (SGRS) se ukrepi za nadaljnje prestrukturiranje delijo v tri skupine: vzpostavitev konkurenčne strukture in zaključek procesa prestrukturiranja (vključno s privatizacijo), vzpostavitev regulacije in nadzora ter uskladitev zakonodaje s pravnim redom EU (Poročilo o razvoju, 2002, str. 22). V prihodnje nas torej čakajo zelo podobni koraki, kot so jih izvedli Finci. Upamo lahko, da bodo zaradi približevanja k EU ti procesi stekli hitreje in ugodno vplivali na dvig naše konkurenčnosti.

2.4. INTERNACIONALIZACIJA

2.4.1. ZUNANJETRGOVINSKA POLITIKA

A. FINSKA

V preteklosti je finski izvoz temeljil predvsem na gozdarstvu in lesni industriji, kar je posledica velike količine gozdov in tradicije ladjedelstva. V dvajsetih letih so tovrstni proizvodi predstavljali med 80 in 90% finskega izvoza, po drugi svetovni vojni pa se je počasi začel povečevati delež metalne industrije (Pajarinen et al., 1998, str. 63-65). Poleg spremenjene strukture, sta za finski izvoz po drugi svetovni vojni značilna še dva trenda: povečan delež dodane vrednosti v izvoznih proizvodih in izboljšani pogoji izvoza²⁹. Kot posledica se je izboljšalo zunanjetrgovinsko ravnotežje, ki je bilo po letu 1991 pozitivno in je izvoz blaga in storitev presegel uvoz.

V zadnjih desetih letih sta se povečali tudi geografska in sektorska diverzifikacija izvoza. Čeprav proizvodi gozdarske industrije še vedno prevladujejo v strukturi izvoza, pa je močno opazen trend k proizvodnji, ki temelji na znanju in tehnologiji. V devetdesetih letih je vrednost visoko tehnološkega izvoza preseгла uvoz. Leta 1990 so tovrstni proizvodi predstavljali dobrih 6% finskega izvoza, v letu 1995 je številka zrasla na 12,4%, leta 2000 pa je znašala približno 30% (Paija et al., 2001, str. 21). Spremembe v strukturi finskega izvoza sicer sledijo svetovnim trendom, vendar pa je na spremembe najbolj odločilno vplivala Finska sama, z izboljšanjem svoje baze virov, kamor štejemo predvsem bolj izobraženo delovno silo, večjo intenzivnost raziskav in razvoja ter izboljšano poslovno okolje podjetij.

B. SLOVENIJA

V času izhoda iz tranzicijske depresije (1995-1999) se je v Sloveniji kot odziv na ukrepe ekonomske politike uporaba proizvodnih faktorjev strukturno spremenila, kar se odraža predvsem v strukturi blagovnega izvoza (Poročilo o razvoju, str. 43-44). V zadnjih letih so tudi pri nas najbolj rasli tehnološko intenzivni proizvodi (od 24,9% v letu 1995 na 26,6% v letu 1999) in proizvodi, ki so osnovani s pomočjo človeških virov (od 35,1% v letu 1995 na 36,7% v letu 1999), delež visoko tehnoloških proizvodov pa še vedno ostaja zanemarljiv. Povečani delež izvoza, ki konkurira v ustvarjenih dejavnostih in sočasno zniževanje izvoza z intenzivno uporabo naravnih virov sta edina načina za prodor na zahtevne trge.

Slovensko in finsko gospodarstvo pa imata še eno skupno točko in sicer izgubo velikega izvoznega trga. Slovenska podjetja so bila izvozno zelo uspešna, saj jim je uspelo v kratkem času, po izgubi bivšega jugoslovanskega trga, za svoje proizvode poiskati nove trge na zahodu. Kljub večji razvitosti je finsko gospodarstvo precej težje preneslo izgubo trga bivše SZ, čeprav je le-ta za njih predstavljal manjši delež kot za slovenska podjetja jugoslovanski trg (Jaklič, 1999, str. 251). Trend rasti izvoza se v Sloveniji še vedno nadaljuje in bonitetna

²⁹ Pogoje izvoza razumemo kod razmerje med izvoznimi in uvoznimi cenami.

hiša Dun&Bradstreet je v aprilskem poročilu zapisala, da je nepričakovana rast slovenskega izvoza v letu 2001 za 7,2% posledica nenavadno velike prilagodljivosti velikih slovenskih izvoznikov (Ložar,2002).

C. PRIMERJAVA MED FINSKO IN SLOVENIJO

Tabela 2: Podatki o uvozu in izvozu za Finsko in Slovenijo v obdobju 1999-2001

	Finska	Slovenija
Izvoz leta 1999 (v mio USD)	40.666	8.546
Uvoz leta 1999 (v mio USD)	30.727	10.083
Stopnja rasti izvoza leta 2000 (v %)	18,2	12,7
Stopnja rasti izvoza leta 2001 (v %)	-0,7	7,2
Visokotehnoški izvoz leta 2000 (% celotnega izvoza)	30 ,0	4,4

Vir: The World Competitiveness Yearbook, 2002, str. 361; Poročilo o razvoju, 2002, str. 19; Statistični letopis RS, 2002, str. 652.

Zelo zanimiva primerjava med Finsko in Slovenijo je na področju strukture izvoza. Finci so se v zadnjem desetletju preusmerili na visoko tehnološke izdelke, predvsem iz področja informacijske in telekomunikacijske tehnologije, kjer dosegajo visoke dodane vrednosti. S stalnim uvajanjem inovacij v tehnološko zahtevnih izdelkih so dosegli visok kakovosten razred svojih izdelkov. Draga delovna sila ne predstavlja večje ovire pri konkurenčnosti, kar jim je do sedaj omogočalo visoke stopnje rasti izvoza³⁰. V Sloveniji še nismo dosegli tiste stopnje produktivnosti, tehnološkega razvoja in inovativnosti, pri katerih bi bila kvaliteta proizvodov dovolj visoka, da bi bila cena dela zanemarljiva. Izvoz na zahodne trge bomo lahko povečali le z izvozom tehnološko zahtevnih proizvodov in proizvodov zasnovanih na znanju. V tem smislu se moramo učiti od Finske, ki je vodila bolj agresivno politiko spodbujanja visoko tehnološkega izvoza in si tako zagotovila položaj tržnega vodje (Nokia) na področju telekomunikacij.

2.4.2. NEPOSREDNE TUJE INVESTICIJE V DRŽAVO

A. FINSKA

Za finsko ekonomsko politiko je bila med drugo svetovno vojno in po njej značilna restriktivna politika na področju tujih neposrednih investicij in tujega lastništva nasploh (Pajarinen et al., 1998, str. 109). Finci so se zavedali pomembnosti prihoda tujih investitorjev in so tako konec osemdesetih in v začetku devetdesetih let začeli postopoma zmanjševati kontrolo gibanja kapitala in omejitve tujega lastništva. V času vključevanja v EU pa so bile odpravljene še preostale omejitve³¹. Po odpravi omejitev je postalo očitno, da je pomanjkanje

³⁰ Te sedaj sicer nekoliko padajo, kar je predvsem posledica znakov recesije in upada povpraševanja na ameriškem in tudi evropskem trgu (The Finnish Economy and Society, 2001, str. 5-6).

³¹ Kljub temu, da je bil finski odnos do neposrednih tujih investicij razmeroma liberalen že pred popolno liberalizacijo, pa so formalne omejitve in vpletenost države v nekatere večje prevzeme s strani tujih podjetij (ko je švedska ASEA prevzela Stromberg) zmanjševale pritek tujega kapitala.

tuje konkurence vodilo do neučinkovitosti in posledično do manjše konkurenčnosti finskih podjetij v nekaterih panogah. Prestrukturiranje finskega gospodarstva, ki je sledilo, je imelo za cilj ravno odpravo tovrstnih nepravilnosti na trgu.

Med razlogi za nepriljubljenost Finske je prav gotovo njena oddaljena lokacija, majhen domači trg, drugačen jezik in kultura, težka klima v velikem delu države, visoka raven cen in stroškov ter previden odnos Fincev do tujcev. Kljub naštetim razlogom, ki so investitorje dolgo časa odvrčali od Finske, pa je v zadnjih letih postala atraktivna lokacija za neposredne tuje investicije in portfeljske investicije. Finska na najvišji stopnji razvoja nudi zelo ugodno podporno okolje za najkonkurenčnejša domača in tuja podjetja. Njene prednosti so: odličen izobraževalni sistem, široka ponudba strokovnjakov iz različnih področij, razvita tehnološka infrastruktura, velika vlaganja v raziskave in razvoj ter izboljšana tehnološka raven finskih podjetij, ki so tako postala zanimiva tarča za tuje investitorje. Na tej stopnji ne potrebujejo več posebne politike privabljanja tujih vlaganj, saj je znanje tisto, ki jih privablja³² (Countries Compete for Investment, 07.06.2002). Tuje multinacionalke so prevzele mnoga perspektivna tehnološka finska podjetja, ter tako izkoristile lokalne centre odličnosti, še posebej v informacijsko telekomunikacijskem grozdu. Recesija v zgodnjih devetdesetih letih je prihod tujih vlagateljev še olajšala, saj so uspešna finska podjetja s stabilnim poslovanjem zašla v finančne težave in jih je bilo mogoče kupiti po razumnih cenah, za tujce pa je bila ugodna tudi deprecijacija finske marke (Pajarinen et al., 1998, str. 73-74). Mnogi investitorji so se za Finsko odločili tudi s strateškega vidika, saj vidijo velik potencial na ruskem in baltskih trgih.

Neposredne tuje investicije so se med letoma 1995 in 2001 povečale iz 6,2 na 29,8 milijard evrov (Statistics Finland, 11.06.2002). Največji delež imajo Švedi, sledijo pa jim Američani, Danci, Nizozemci in Angleži. Precej zaslug za skokovito povečanje zanimanja tujih vlagateljev za Finsko gre pripisati tudi samostojni agenciji za promocijo investicij na Finskem Invest in Finland (IFB)³³, saj so v letu 2001 na Finsko privabili 230 tujih podjetij, od katerih jih je 63% prevzelo že obstoječe družbe, 37% pa se jih je odločilo za ustanovitev povsem novih podjetij (Invest in Finland Ranked Highest in IPA Benchmarking Report, 10.06.2002).

Do leta 1993 je bila večina tujih investicij v vrednostne papirje na Finskem v obliki obveznic, po odpravi omejitev pa so se začeli tujci odločati tudi za investicije v delnice, ki so zelo hitro naraščale. Danes je tako Helsinška borza ena najbolj internacionalnih borz merjeno glede na razmerje med tujim in domačim lastništvom delnic³⁴ (Pajarinen et al., 1998, str. 69). Na Finskem večino tujih investitorjev predstavljajo institucionalni investitorji, kot na primer vzajemni in pokojninski skladi. To je prednost finske strategije, saj Finci s prihodom tujih investitorjev niso izgubili svoje moči nad podjetji. Tuji investitorji so namreč le redko uveljavili svojo glasovalno pravico na letnih srečanjih, saj njihov namen pri investiranju ni

³² Raziskava, ki so jo na Finskem leta 2000 opravili na vzorcu 300 izmed 2000 podjetij v tujem lastništvu je pokazala, da so jih privabile predvsem finske investicije v znanje in tehnologijo.

³³ Londonsko svetovalno podjetje GDP Global Development je IFB letos razglasilo za najboljšo med 22 tovrstnimi agencijami iz celega sveta.

³⁴ Spomladi leta 1998 je bila ena tretjina podjetij, ki kotirajo na Helsinški borzi v rokah tujih investitorjev. Če pa gledamo tržno vrednost delnic je ta delež še večji in sicer skoraj ena polovica.

bilo strateško lastništvo in kontrola, temveč donos na vložena sredstva. Kot primer naj navedem največje finsko podjetje Nokia, kjer so tujci ogromno investirali, vendar je glasovalna pravica po večini ostala v rokah Fincev. Tuji lastniki so namreč večinoma kupovali delnice z manjšinsko pravico odločanja in se niso udeleževali letnih srečanj. Takšno obnašanje tujih investorjev je značilno tudi v ostalih finskih podjetjih (Pajarinen et al., 1998, str. 69).

Finska strategija privabljanja tujega kapitala se je izkazala za pravilno, saj se je s tem povečala tržna vrednost podjetij, ki kotirajo na borzi, donos na delnico in njihova likvidnost. Finska podjetja pa so izboljšala načine objavljanja podatkov o podjetjih, kar je pripomoglo k večji zanesljivosti ocenjevanja vrednosti delnic (Pajarinen et al., 1998, str. 68). Analiza Pajarinen&Yla-Anttila (1998) je pokazala nekaj ključnih značilnosti tujih podjetij: so hitro rastoča, dobičkonosna, močno izvozno naravnana in tehnološko intenzivna (Pajarinen et al., 1998, str. 119). Tuja podjetja so finskemu gospodarstvu odprla tudi marketinške in distribucijske kanale, kar je visoko razviti finski tehnologiji omogočilo, da se je razširila na večje trge. Neposredne tuje investicije na Finsko so imele za gospodarstvo več pozitivnih kot negativnih posledic. Nekatere proizvodne zmogljivosti, predvsem v nizko tehnoloških panogah, so bile po prevzemu sicer res zaprte in so se preselile v tujino, vendar pa so pozitivni učinki hitre rasti in visoke dobičkonosnosti v visoko tehnoloških panogah prevladali (Pajarinen et al., 1998, str. 101).

B. SLOVENIJA

Tako kot Finska je bila tudi Slovenija še do pred kratkim zelo nezanimiva za tuje investicije, vendar pa se vse bolj zavedamo, da je vsestranska internacionalizacija eden temeljnih mehanizmov povečevanja konkurenčnih sposobnosti slovenskega podjetniškega sektorja. Do sedaj je internacionalizacija potekala v prvi vrsti preko zunanjetrgovinskih tokov, precej manj pa preko neposrednih tujih naložb (Poročilo o razvoju, 2002, str. 47). Delež stanja vhodnih neposrednih tujih naložb v BDP se je v obdobju 1995-2000 povečal od 9,4% na 15,5%, vendar pa Slovenija na tem področju še vedno zaostaja za državami članicami OECD in državami v tranziciji (Potič, 2002). Glavne ovire za neposredne naložbe iz tujine so nastajale zaradi premajhnega trga, konzervativne politike Banke Slovenije, poteka privatizacije podjetij in bank, politične nestabilnosti v regiji, nedokončanih tranzicijskih procesov, administrativnih ovir, rigidne delavske zakonodaje in nezadostne promocije prednosti tujih investicij. Slovenija na prehodu v tretjo razvojno fazo ne potrebuje več tujih multinacionalk, ki iščejo ceneno delovno silo, saj smo znanje, ki so ga le-te pripravljene prenesti v državo na drugi stopnji razvoja že dosegli (Jaklič, 2002). Sedaj se moramo usmeriti v razvoj lokalnih inovacijskih kapacitet in tako bo znanje tisto, ki bo spodbujalo domače in tuje investitorje, da Slovenijo izberejo za svojo domačo osnovo. To bo v Sloveniji spodbudilo kakovosten gospodarski razvoj.

Vstop v odbor CIME (Komite za mednarodne investicije in multinacionalna podjetja) je eden od korakov pri privabljanju tujih naložb, ki Slovenijo zavezuje, da bo zagotavljala in krepila

urejeno okolje za investicije, predvsem pa pomeni jasno sporočilo vsem potencialnim investitorjem, da je Slovenija pripravljena nuditi takšne pogoje poslovanja, kot jih poznajo v svojih matičnih državah³⁵ (Potič, 2002). Ministrstvo za gospodarstvo spodbuja tuje neposredne naložbe preko javnih razpisov. Pri izboru so pomembni dejavniki: referenca vlagatelja, demonstracijski učinki naložbe na druge morebitne vlagatelje, delež domačih dobaviteljev, vpliv na produktivnost domačih podjetij v panogi, razvojni učinki ter vpliv na okolje in na človeški kapital. Tudi vlada v svojem programu, ki ga je sprejela lani, predvideva olajšave za tuje vlagatelje, predvsem v smislu boljše ponudbe zemljišč, odpravo administrativnih ovir in finančne spodbude za odpiranje novih delovnih mest (Đerić, 2002).

Podatki za leto 2001 kažejo, da se je priliv tujih investicij v primerjavi s povprečjem v preteklih letih dvakrat povečal in dosegel 2,3% BDP oz. 450 milijonov dolarjev³⁶ (Potič, 2002). Glavni viri prilivov so, poleg prodaje deležev v bankah, postprivatizacijski prevzemi tujih strateških partnerjev in naložbe v podjetjih, kjer so tuji že večinski lastniki. Največji investitorji v Sloveniji so Avstrijci (45%), sledijo jim Nemci (12%) in Francozi (11%). Zanimanje tujih vlagateljev za Slovenijo, po mnenju ministrice za gospodarstvo Tee Petrin, povečuje: tehnološka razvitost, kakovost dela, primerne cene visoko kvalificiranih delavcev in mednarodno že uveljavljene blagovne znamke. Iz poročila OECD so tudi že razvidne prednosti prihoda tujcev, ki se, tako kot na Finskem, kažejo v zviševanju dodane vrednosti v podjetjih, kjer je tuji kapital prisoten, večjemu izvozu in aktivnejšemu zaposlovanju v teh podjetjih.

C. PRIMERJAVA MED FINSKO IN SLOVENIJO

Tabela 3: Podatki o neposrednih tujih investicijah v državo za leto 2000

	Finska		Slovenija
Stanje vhodnih NTI konec leta (v mio USD)	23.040	Stanje vhodnih NTI konec leta (v mio USD)	2.870
Priliv vhodnih NTI (v % BDP)	6,9	Priliv vhodnih NTI (v % BDP)	1,0

Vir: The World Competitiveness Yearbook, 2002, str. 156, 365.

Neposredne tuje naložbe v Sloveniji so bile do sedaj zelo skromne. Deloma je to posledica majhnosti trga, prisotne pa so še psihološke in sistemske omejitve za приход tujega kapitala. S tem mislim predvsem na izvedbo privatizacije podjetij v družbeni lasti (odkupi s strani vodstva in zaposlenih, ob sočasni omejitvi tujih kapitalskih naložb) in na splošno poostren nadzor dotoka tujega kapitala. Tudi Finska se je soočala s podobnimi omejitvami, poleg tega pa ima še bolj neugoden geografski položaj, vendar je, s pomočjo uvajanja tehnoloških inovacij in konkurenčnih industrijskih grozdov, postala lokacijsko zelo atraktivna. Zaradi procesa vključevanja v EU lahko tudi pri nas pričakujemo liberalizacijo kapitalskih trgov, kar

³⁵ Kot pristopnica k deklaraciji OECD je morala Slovenija poleg Agencije za promocijo tujih vlaganj ustanoviti še nacionalno kontaktno točko, na katero se bodo obračala podjetja, ki bodo želela investirati.

³⁶ Po predvidevanjih Agencije za promocijo tujih vlaganj naj bi bilo tujih naložb v letu 2002 še več in sicer okrog 600 milijonov dolarjev (Đerić, 2002).

bo omogočilo diverzifikacijo lastniškega kapitala, možnost dodatnega zbiranja kapitala in povečano likvidnost delnic. Te spremembe so Finski prinesle številne koristi zato, ker so uspeli vzpostaviti zelo konkurenčno gospodarstvo in so tujce privabili z znanjem in ne s ceneno delovno silo. Zato je za nas prehod na tretjo stopnjo še toliko pomembnejši, če želimo imeti od tujih vlagateljev tudi dolgoročne koristi.

2.4.3. NEPOSREDNE INVESTICIJE IZ DRŽAVE

A. FINSKA

Globalizacija finskih podjetij se je začela precej pozneje kot v večini industrializiranih držav. Proces internacionalizacije so začela predvsem velika proizvodna podjetja in leta 1981 je petnajst največjih investitorjev ustvarilo 80% prometa vseh finskih podružnic v tujini (Pajarinen et al., 1998, str. 73). V začetku osemdesetih let je bilo le nekaj izmed tridesetih največjih finskih podjetij multinacionalnih. Konec sedemdesetih let so finske neposredne tuje investicije namreč vključevale predvsem prodajne pisarne v tujini in šele v zgodnjih osemdesetih letih so največja finska podjetja začela prevzemati večje proizvodne kapacitete v tujini. Internacionalizacija je s pomočjo velikih prevzemov, predvsem v inženirski in metalni industriji, v poznih osemdesetih in nato po letu 1993, močno napredovala in danes je poslovanje finskih podjetij, v primerjavi z ostalimi industrializiranimi državami, globalno. Trend globalizacije je najbolj prisoten pri visoko tehnoloških podjetjih, vendar pa je zajel tudi tradicionalne panoge, kot sta lesna, metalna, kemijska in papirna industrija (Pajarinen et al., 1998, str. 83). Neposredne tuje investicije so Finci usmerili predvsem v Evropske države, severno Ameriko in vzhodno Azijo. Najpomembnejši državi gostiteljici sta Nizozemska in Švedska, sledijo pa Nemčija, Velika Britanija in Danska.

Medtem ko so neposredne tuje investicije finskih podjetij hitro naraščale, so neposredne tuje investicije na Finskem rasle počasneje in še danes ostaja neravnovesje med neposrednimi investicijami v državo in iz nje v korist slednjih, ki so več kot dvakrat večje in so v letu 2001 znašale 63,3 milijard EUR (Statistics Finland, 11.06.2002). Med razlogi za nesorazmerje sodi dejstvo, da so finska podjetja investirala predvsem v proizvodna podjetja, medtem ko so tujci investirali v trgovski in storitveni sektor, kjer so zneski investicij ponavadi precej nižji, večja pa je bila tudi povprečna velikost prevzemov pri neposrednih investicijah iz države (Pajarinen et al., 1998, str. 74). V prihodnje se zaradi vse večjega zanimanja tujih investitorjev za vlaganja na Finskem pričakuje trend zniževanja neravnovesja.

V zadnjem času med finskimi podjetji prevladuje težnja po usmeritvi na osrednje sposobnosti (core competences), kar spodbudno vpliva tako na Finske neposredne investicije v tujino, kot tudi na neposredne investicije tujcev na Finsko (Pajarinen et al., 1998, str. 87). Specializacija na ozke segmente zahteva od podjetja globalno prisotnost in velike tržne deleže, saj lahko podjetja le tako dosežejo količine, ki jim zagotavljajo dobičkonosnost. Na drugi strani pa finska podjetja zaradi specializacije prodajajo dele podjetij ali podružnice, ki niso strateško pomembne, kupci le-teh pa so v zadnjem času pogosto ravno tujci. Prednosti, ki jih prinašajo

ekonomije obsega, souporaba tehnologije, pozitivne eksternalije in nižji prodajni stroški, so vodili do združevanja v panogah, ki temeljijo na znanju, s tem pa lahko razložimo tako tokove neposrednih tujih investicij iz države kot tudi geografsko koncentracijo znotraj domačega gospodarstva. Neposredne investicije velikih finskih podjetij v tujino so v mnogih primerih povečali konkurenčnost celotnega podjetja, kar je imelo pozitiven učinek na rast, zaposlenost in strukturo finskega gospodarstva (Pajarinen et al., 1998, str. 100).

B. SLOVENIJA

V Sloveniji se je delež stanja izhodnih neposrednih naložb v BDP v obdobju 1995-1999 povečal od 2,6% na 4,4%, kar pa še vedno predstavlja zelo skromne odlive. V letu 2001 se je stanje nekoliko izboljšalo, saj so slovenska podjetja investirala v tujini za 104 milijonov dolarjev, kar je 0,6% BDP (Potič, 2002). Eden od razlogov, ki ga za slabo internacionalizacijo navajajo slovenska podjetja, je v kroničnem pomanjkanju kadrov, ki bi bili pripravljeni in sposobni voditi slovenska podjetja v tujini. Zaradi tega se prav na tej točki konča mnogo strategij internacionalizacije slovenskih podjetij (Ložar, 2002). Vzrok je tudi v izgubi jugoslovanskega trga, ko so slovenska podjetja šele po osamosvojitvi začela intenzivneje investirati tudi na zahodne trge. Sedaj se počasi odpirajo tudi trgi bivše Jugoslavije, ki so zelo zanimivi za neposredne investicije. V prihodnje lahko tako pričakujemo povečano investicijsko dejavnost tako na zahodne kot na vzhodne trge. Na prvih bomo verjetno vlagali v panoge z visoko dodano vrednostjo, na drugih pa poskusili izkoristiti predvsem cenejše proizvodne faktorje.

C. PRIMERJAVA MED FINSKO IN SLOVENIJO

Tabela 4: Podatki o neposrednih investicijah iz države za leto 2000

	Finska		Slovenija
Stanje izhodnih NTI konec leta (v mio EUR)	56.000	Stanje izhodnih NTI konec leta (v mio USD)	794

Vir: Poročilo o razvoju, 2002, str. 48; Statistics Finland, 11.06.2002

V izhodnih neposrednih naložbah ima Slovenija za Finsko še večji zaostanek kot pri vhodnih naložbah, saj so se slovenska podjetja po večini zelo slabo internacionalizirala. Vzrok je v tem, da se slovenska podjetja še niso začela usmerjati na osrednje sposobnosti (core competences), kar bi jih prisililo v specializacijo in povezovanje v grozde znotraj gospodarstva in tudi preko meja. Finci so se ravno iz tega razloga odločali za investiranje v tujino. Po vedno večjem odpiranju bivših jugoslovanskih trgov lahko pričakujemo, da se bodo naša podjetja začela spet zanimati za investicije na trge, kjer so bila v preteklosti že prisotna. Takrat je internacionalizacija temeljila na izvozu, vendar lahko v prihodnje pričakujemo tudi višje oblike internacionalizacije.

2.5. ZNANOST IN TEHNOLOGIJA

A. FINSKA

Restriktivna politika, ki jo je Finska do osemdesetih let vodila na področju privabljanja tujega kapitala, je imela posledice na tehnološki razvoj. Finska si je na ta način zelo zožila enega od pomembnih kanalov za prenos tehnologije s pomočjo tujih neposrednih investicij. Na drugi strani, pa so Finci razvili svoj model prenosa tehnologije, saj so poskušali z uvozom delovnih sredstev, pridobivanjem tujih licenc in patentov ter z naravno difuzijo nadomestiti tehnologijo, ki bi sicer prišla v državo s tujimi neposrednimi investicijami (Pajarinen et al., 1998, str. 107-109). To jim je koristilo pri uspešnem prehodu na najvišjo razvojno stopnjo, saj niso le prevzemali tuje tehnologije in je nadgrajevali, temveč so sami postali inovatorji in generatorji znanja s tem, ko so vodili politiko spodbujanja ustvarjanja človeškega kapitala, izboljšanja znanstvene infrastrukture in skrajševanja časa za komercializacijo inovacij. Finska specializacija se v zadnjem času tako preusmerja od surovin in energije na visoko tehnološke panoge, ki temeljijo predvsem na izkoriščanju znanja. Sprememba je zelo hitra in delež elektronike in elektro opreme v celotnem izvozu je presegel delež papirne industrije, ki je dolgo imela prevladujoč delež v finskem izvozu (Pajarinen et al., 1998, str. 120). Poleg tega pa so se tudi tradicionalni grozdi na Finskem, kot na primer gozdarstvo, metalna industrija in energetika, začeli preusmerjati k večjemu izkoriščanju znanja in k raziskavam³⁷ (Rouvinen, Yla-Anttila, 1997, str. 19).

Ker postajajo stroški raziskav in razvoja vedno večji, obstaja med podjetji tendenca, da geografsko koncentrirajo aktivnosti povezane z raziskavami. To namreč omogoča ekonomije obsega, prehajanje znanja med podjetji in druge pozitivne eksternalije (Pajarinen et al., 1998, str. 87). Finci so izkoristili zelo izobraženo delovno silo, razvili tehnološko infrastrukturo, spodbujali povezanost med raziskovalnimi in izobraževalnimi institucijami ter gospodarstvom in ustvarili centre odličnosti za raziskovalne dejavnosti. To bo namreč tisto, kar na tretji stopnji razvoja spodbuja finska in tuja podjetja, da znanje in tehnologijo razvijajo na Finskem. V zadnjih letih so tako močno povečali privatna in javna vlaganja v raziskave in razvoj, ki so se v letu 1999 glede na predhodno leto povečala za 11%, kar je največji trend rasti med vsemi državami članicami OECD (OECD Science, 2000, str. 226-228). Bruto domači izdatki za raziskave in razvoj so znašali v letu 2000 3,3% BDP, tako da je Finska glede na intenzivnost raziskav in razvoja že prehitela ZDA in Japonsko (The World Competitiveness Yearbook, 2002, str. 160). Številke kažejo, da se je Finska usmerila v raziskave in razvoj, kot osnovo svoje konkurenčnosti in nadaljnjega gospodarskega razvoja. Vidni so tudi že rezultati teh vlaganj. Povečala se je količina ustvarjenih in specializiranih proizvodnih faktorjev, ki so temelj dolgoročnih konkurenčnih prednosti gospodarstva.

³⁷ V gozdarski industriji na Finskem je 3% dodane vrednosti posledica teh dejavnosti, medtem ko je na Švedskem le 1,5% in v Kanadi 1%.

Kljub temu, da se raziskave in razvoj v veliki meri izvajajo v privatnih laboratorijih in s privatnimi sredstvi³⁸, ima vlada pomembno vlogo pri njihovem spodbujanju (OECD Science, Technology and Industry Outlook 2000, str. 31). Predpogoj za uspešne raziskave in razvoj je zadostna ponudba raziskovalcev s področja tehnike, elektrotehnike, biologije, kemije in drugih znanosti. Potrebna je tudi ustrezna računalniška oprema in telekomunikacijska infrastruktura, ter omogočen dostop do raziskovalnih institucij in povezave z univerzami.

Naraščajoči delež raziskav in razvoja na Finskem temelji predvsem na strateških partnerstvih in na neformalnem sodelovanju med podjetji. Ključne raziskave Finci izvajajo doma, saj imajo za to odlične pogoje. Podjetja, ki se odločijo za izvajanje raziskav v tujini,³⁹ imajo motiv v potencialnem povečanju tržnih deležev na tujih trgih, saj jim izvajanje raziskovalnih aktivnosti v tujini omogoča prilagoditev proizvodov in storitev povpraševanju tujih kupcev (Pajarinen et al., 1998, str. 71).

B. SLOVENIJA

Slovenija, v nasprotju s Finsko, v devetdesetih letih ni namenila dovolj sredstev za hitrejšo posodabljanje tehnološke ravni gospodarstva. Poleg tega pa je bila inovativnost v slovenskih podjetjih zelo zapostavljena že v preteklosti, ko je bila večina podjetij organizirana po vzoru masovnih proizvajalcev, ne pa v obliki fleksibilnih podjetij, ki spodbujajo inovativnost, obrtniške sposobnosti in zmožnost reševanja problemov. V obdobju od 1995 do 1999 se delež skupnih izdatkov za raziskave in tehnološki razvoj v BDP ni bistveno spremenil. Do povečanja je prišlo šele v zadnjih dveh letih, vendar pa Slovenija z 1,51% deležem v BDP še naprej ohranja razkorak za povprečjem držav EU, ki je leta 1999 znašalo 1,92% BDP (Poročilo o razvoju, 2002, str. 15). Tako študija OECD kot študija EU Phare sta pokazali, da smo na repu evropskih držav tudi po infrastrukturi, močeh in strokovnosti servisiranja inovatorjev in njihovih novosti (Stele, 2002). Vlada inovativni dejavnosti ni uspela zagotoviti niti enakih pogojev, kot jih je imela v bivši državi, saj sta finančni kot davčni sistem nedograjena in nespodbudna za razvijanje in uvajanje novosti v podjetniški sektor. Tveganega kapitala in razpolaganja lastnikov dobička za te namene nimamo ne zakonsko ne stimulatивно urejenega. Raziskave kažejo, da je pomanjkanje ustreznega financiranja inovacijske dejavnosti in podjetništva nasploh eden najpomembnejših dejavnikov za počasnejši napredek inovacijske dejavnosti tako v Sloveniji kot v drugih tranzicijskih državah. Boljša je v Sloveniji struktura virov financiranja izdatkov za raziskave in razvoj, kjer je delež poslovnega sektorja leta 1999 zavzemal 56,9% in je primerljiv z državami EU. Pojavlja pa se problem enosmernosti vlaganj, saj vladni sektor skoraj izključno vlaga v javna podjetja, privatni sektor pa le v okviru lastnih interesov. S tem je onemogočen prenos znanj in izboljšanje učinkovitosti uporabe sredstev.

³⁸ Delež raziskovalne dejavnosti, ki se je izvajal v privatnih podjetjih je leta 1999 dosegel 69,3%, v javnem sektorju (vključno z univerzami) pa se je izvajalo 30,7%.

³⁹ V letu 1998 je približno ena petina finskih proizvajalnih podjetij izvajala raziskave in razvoj v tujini. Večinoma gre za podjetja iz metalne in elektrotehniške industrije, medtem ko se v lesni industriji le zanemarljivo število podjetij odloča za internacionalizacijo raziskovalnih aktivnosti.

V Sloveniji obstajajo številne institucije in centri, ki podpirajo znanstveno-tehnološki napredek in podjetništvo⁴⁰, vendar pa je težava v tem, da jih je preveč in so zato kadrovske in finančne prešibke ter med seboj nepovezane (Jaklič, 1999, str. 124). Obstajajo tudi tri oblike državne pomoči za promocijo in vključevanje v podjetniške programe ter dve obliki nepovratnih sredstev, vendar pa je njihov obseg premajhen, saj zadošča le za dve do tri invencije. Obstajajo tudi velike razlike v intenzivnosti inovacij med panogami. Največjo intenzivnost beležijo proizvodnja komunikacijske opreme, električnih strojev in aparatov ter kemična industrija, vendar pa se je tudi v teh panogah delež inovativnih podjetij med leti 1994 in 1998 znižal. V predelovalni industriji je delež inovativnih podjetij leta 1998 znašal 33%, v storitveni pa le 12% (Poročilo o razvoju, 2002, str. 16).

Ko je bila izvedena anketa med slovenskimi inovatorji so kot največje pomanjkljivosti na področju inovacijske dejavnosti navedli: predrag denar, neprimerno podporo bank in državnih skladov, slabo strokovno znanje kadrov v centrih podpornega okolja, pomanjkanje strokovnjakov specialistov, predrage prostore in opremo, pomanjkanje davčnih in poslovnih spodbud ter premajhen vpliv inovatorjev na delovanje državnega podpornega okolja (Stele, 2002). Da bi Slovenija uspešno izvedla prehod v tretjo fazo razvoja, mora biti sposobna inovirati in izvažati znanje v vsaj nekaj sektorjih z najvišjo dodano vrednostjo. Vlada mora zato določiti te sektorje in nato preko državnih in privatnih investicij v razvoj spodbujati visoko stopnjo inovacij ter izboljšati kapitalske trge, da bodo omogočili razvoj malih visoko tehnoloških podjetij. Le-ta bodo s pomočjo sodelovanja z nekaj močnimi izvoznimi podjetji, ki že imajo lastno globalno prodajno mrežo in blagovno znamko, Sloveniji prinesla uspeh.

C. PRIMERJAVA MED FINSKO IN SLOVENIJO

Tabela 5: Podatki o intenzivnosti in obsegu raziskav in razvoja za Finsko in Slovenijo za leto 1999

	Finska	Slovenija
Bruto domači izdatki za raziskave in razvoj (% BDP)	3,19	1,51
Rast izdatkov za R&R (v %)	11	2
Izdatki javnega sektorja za R&R (v %)	30,7	43,1
Izdatki privatnega sektorja za R&R (v %)	69,3	56,9
Št. patentov na 1 mio prebivalcev	119,4*	8*

Vir: OECD Science, 2000, str. 226-228; Poročilo o razvoju, 2002, str. 15, 64; The Global Competitiveness Report, 2002, str. 224, 300 (*Podatka sta za leto 2000).

Pri ustvarjanju strategije za tehnološki razvoj je potrebno upoštevati, da majhni državi kot sta Finska in Slovenija ne moreta biti konkurenčni v vseh sektorjih, zato je najboljšo ohranjanje in krepitev tistih področij, ki so se že izkazala za uspešna na trgu. Državi nikoli ne bosta mogli biti popolnoma samozadostni v nobeni tehnologiji, zato so stiki in sodelovanje s tujimi

⁴⁰ Med njih prištevamo: Pospeševalni center za malo gospodarstvo (PCMG), Slovenska podjetniško informacijska mreža (SPIM), konzorcij organizacij FERMIC Slovenija, Slovenska inovacijska agencija (SIA) in druge.

podjetji še posebej pomembni. Finci so to upoštevali in se specializirali v telekomunikacijah, kjer so zaradi velikih vlaganj v raziskave in razvoj dosegli odličnost v mednarodnem okviru. Težave tehnološkega razvoja v Sloveniji so: nespodbudno inovacijsko okolje, pomanjkanje ustreznega financiranja, slabo sodelovanje med univerzami in podjetji, kar onemogoča uporabo obstoječega znanja. Slovenija se bo morala, tako kot Finska, selektivno usmeriti, dovršiti izbrane tehnologije (na primer farmacevtsko in informacijsko) in jih uporabiti v proizvodih vrhunske kvalitete, kar ji bo omogočilo uspeh v globalnih tržnih nišah.

2.6. ČLOVEŠKI VIRI

A. FINSKA

Raziskave in razvoj pa ne predstavljajo edine komponente, ki prispeva k tehnološkim spremembam. Zelo pomembna je akumulacija človeškega kapitala v obliki znanja, ki ga posamezniki pridobijo z izobraževanjem in tudi z učenjem preko dela. Ker se Finska nahaja v zadnji fazi razvoja, kjer konkurenčne prednosti izhajajo iz znanja in posebnih sposobnosti delovne sile, je kvaliteta delovne sile vedno bolj pomembna za nadaljnji gospodarski razvoj države. Finski šolski sistem je namreč eden najboljših na svetu in tudi izdatki za šolstvo se merjeno na prebivalca, uvrščajo v sam vrh držav OECD (The World Competitiveness Yearbook, 2002, str. 550). Kljub temu Finci na področju izobraževanja še vedno izvajajo številne raziskave in posvete, pri nadaljnjem razvoju šolstva pa izstopajo tri pravila: visoka kakovost izobraževanja, enake možnosti za vse državljane ne glede na kraj, jezik in ekonomski položaj ter vseživljenjsko izobraževanje (The Financing of Lifelong Learning, 1998, str. 39).

Zelo zanimivo je na finskem primeru opazovati, kako se je šolski sistem prilagodil spremenjenim potrebam gospodarstva. Mnogi so namreč prepričani, da je ravno človeški kapital tisti, ki je na Finskem spodbujal gospodarsko rast in tehnološki napredek. Mednarodne primerjave sicer kažejo, da Finska še ni dosegla tiste stopnje izobraževalnega razvoja, ko ima večina prebivalstva visokošolsko izobrazbo. Starejše generacije so bistveno manj izobražene, kar ne ustreza novi gospodarski usmeritvi in predstavlja eno od slabosti finskega gospodarstva. Finski razvojni načrt izobraževanja med leti 1995 in 2000 z naslovom *Towards a Knowledge-based Society* je zato dal velik poudarek na izobraževanje odraslih⁴¹, kar bo vodilo do ustreznih kvalifikacij in bo ustrezalo spremembam na trgu dela (The Financing of Lifelong Learning, 1998, str. 116). Na drugi strani pa se mlajša generacija v 50% odloči za študij, kar pomeni, da se izobrazbena raven zelo hitro zvišuje. Na tolikšen porast je vplivala tudi reforma finančne pomoči⁴² študentom v devetdesetih letih, katere namen je bil zagotoviti študentom socialno varnost v času študija in jih na ta način spodbuditi k nadaljnjemu izobraževanju (The Financing of Lifelong Learning, 1998, str. 59).

⁴¹ To zahteva tesno sodelovanje med izobraževalnimi institucijami in delodajalci, ker mora strokovno izobraževanje odraslih potekati v simbiozi z njihovim življenjem na delovnem mestu.

⁴² Pomoč je sestavljena iz dveh delov in sicer en del prispeva država za kritje stroškov študija in bivanja, za preostali del stroškov pa prispeva študent sam, na podlagi študijskega posojila.

Potrebam gospodarstva pa se prilagaja tudi izobrazbena struktura, saj se potrebe po visoko izobraženih kadrih, še posebno po raziskovalcih povečujejo (Rouvinen, Yla-Anttila, 1997, str. 20). Finska spodbuja in vlaga v študij znanosti, tehnike in inženirstva. V skladu s spremenjenimi potrebami trga dela po strokovnih kadrih, se je v devetdesetih letih začela izvajati reforma visokega šolstva. Razvili sta se dve vzporedni veji visokega šolstva in sicer univerze in politehnike. Univerza tako ostajaja predvsem akademsko usmerjena, medtem ko je politehnika usmerjena v prakso, z velikim poudarkom na učenju preko dela, ko učenci veliko časa preživijo v delovnem okolju in se učijo iz prakse. S tako pridobljeni znanjem se lahko zaposleni hitro vključijo v delovni proces, saj imajo že na začetku visoko stopnjo praktičnega znanja in izkušenj. Med razlogi za reformo so predvsem izboljšana kakovost in mednarodna primerljivost strokovnega izobraževanja, približanje potrebam in željam mladih in pa izboljšani pogoji za razvoj malih in srednjih podjetij, ki potrebujejo tovrstne kadre (The Financing of Lifelong Learning, 1998, str. 112) .

Poleg tehničnih sposobnosti se v današnji informacijski družbi od zaposlenih pričakuje fleksibilnost in odprtost za spremembe, zato morajo biti mladi pripravljene na večkratno menjavo poklica v času njihove delovne dobe. Izobraževanje za točno določen poklic nima več pravega smisla, če ne vključuje tudi učenja komunikacijskih sposobnosti in prilagodljivosti. Tehnologija sama po sebi ne pripomore k večjemu blagostanju, če ni uporabljena v dobičkonosnem poslu, za kar pa so potrebne tehnološko znanje ter organizacijske, socialne, vodstvene in trženjske sposobnosti zaposlenih. Na Finskem se fleksibilnost spodbuja na več načinov, med drugim tudi s spodbujanjem vseživljenjskega učenja, izmenjavo študentov in pa seveda z regulacijo trga dela, kjer se vedno bolj uveljavljajo individualne pogodbe, ki nagrajujejo posebne sposobnosti zaposlenega (Pajarinen et al., 1998, str. 26). Tudi finski izobraževalni sistem poudarja kreativnost, inovativnost in podjetništvo⁴³ (Otaniemi Science Park, 13.06.2002). Finske univerze imajo poseben odnos do raziskovalcev, saj jim dovolijo, da ohranijo avtorske pravice in lastništvo patentov ter lahko svoje ideje razvijejo na komercialni osnovi s partnerji iz privatnega sektorja (Wide-ranging International Study Ranks Finland Third in Networked Readiness, 10.06.2002).

IMD je v svoji raziskavi proučeval tudi, v kolikšni meri izobraževalni sistem ustreza potrebam konkurenčnega gospodarstva in po podatkih za leto 2001 se je Finska uvrstila na prvo mesto, kar kaže na to, da se reforme šolstva in trga dela odvijajo v pravi smeri (The World Competitiveness Yearbook, 2001, str. 550). Finci so znani po visoki stopnji računalniške pismenosti in tehničnih sposobnosti, poleg tega pa so navajeni na projektno in skupinsko delo izven velikih birokratskih sistemov, so izredno točni in spoštujejo poslovne dogovore. Več kot 90% Fincev mlajših od trideset let govori angleško, švedščina pa je na Finskem drugi uradni jezik. To je velika prednost za tuje investitorje, ki jih ravno mlada, izobražena in visoko motivirana delovna sila privlači, da svoje poslovanje selijo na Finsko.

⁴³ Primer tesnega sodelovanja med gospodarstvom in Helsinki University of Technology predstavlja Innolinko inkubator, ki pomaga študentom in raziskovalcem, da ideje, ki se jim porodijo med predavanji in raziskavami na univerzi, spremenijo v nova podjetja. Študentje z razvojem svojega podjetja pridobijo celo kreditne točke za študij, kar predstavlja še dodatno spodbudo za razvoj podjetništva.

Mnogi so prepričani, da je pripravljenost finskega prebivalstva za obiskovanje seminarjev in tečajev ter nadaljevanje študija eno od področij, kjer se kažejo pozitivne posledice recesije⁴⁴ (Thematical Review on Adult Learning, 2001, str. 5). Še vedno pa ostaja problem strukturne brezposelnosti, ki je do neke mere posledica tehnološkega razvoja, kajti potreba po nekaterih poklicih in manj izobraženi delovni sili se je močno zmanjšala, medtem ko se je z razmahom informacijske tehnologije, intenzivne proizvodnje in razširitve spektra delovnih nalog močno povečalo povpraševanje po visoko izobraženi delovni sili. To je sprožilo že omenjeno potrebo po dodatnem izobraževanju starejših in pomoči ljudem za spremembo poklica.

Pri spodbujanju konkurenčnosti ne smemo pozabiti, da sta ekonomska in socialna politika med seboj tesno prepleteni in zato zahtevata istočasno obravnavo. Konkurenčnost podjetij tako naj ne bo povečana na račun socialnih posledic, saj je za dolgoročno konkurenčnost pomembno, da je ustrezno poskrbljeno za socialna vprašanja. Finska na tem področju sledi vzoru drugih skandinavskih držav, ki so z močnim socialnim poudarkom in zagotavljanjem obsežne varnostne mreže in osnovnih pogojev za življenje vsem tistim, ki nimajo zadostnih lastnih virov, dosegle zelo enakomerno distribucijo dohodka⁴⁵ (Pajarinen et al., 1998, str. 28). Davek na dohodek je na Finskem sicer nižji kot v sosednjih skandinavskih državah, vendar pa še vedno višji od povprečja držav EU. V zameno prebivalci zahtevajo kakovostne storitve, ki jih omogoča razvit socialni koncept za zagotavljanje blagostanja državljanov⁴⁶.

B. SLOVENIJA

V Sloveniji se je v zadnjih letih izobrazbena raven prebivalstva izboljšala, saj se vedno več mladih odloča za izobraževanje, kar je posledica velike brezposelnosti mladih v devetdesetih letih (Poročilo o razvoju, 2002, str. 14). Naš zaostanek v izobraženosti mladih za razvitimi državami se počasi zmanjšuje, še vedno pa ostaja neprilagojenost izobraževalnega sistema potrebam gospodarstva. Univerzi dajeta poudarek univerzalnemu temam, individualizmu, osebni avtonomiji in preveliki specializaciji, ki izloča potencialno konkurenco (Jaklič, 1999, str. 125). Ker so fakultete med seboj in z okoljem premalo povezane, primanjkuje multidisciplinarnosti, ki je za sodobno gospodarstvo tako pomembna. Slovenski diplomanti so po večini ozko specializirani in premalo poznajo ostala znanstvena področja. Način študija premalo spodbuja sodelovanje študentov in skupinsko delo, zaradi česar se študentje med seboj slabo poznajo. Za gospodarsko uspešnost pa so osebni stiki (tako imenovani "networking") zelo pomembni. Premalo je tudi raziskovalne dejavnosti ter spodbujanja

⁴⁴ Vlada Paava Lipponena je z obsežnim programom zaposlovanja Employment Programme for 1996-1999, ki je vključeval aktivno politiko zaposlovanja in kolektivnimi pogovore med socialnimi partnerji uspela izboljšati trg dela ter do leta 2001 znižati stopnjo brezposelnosti na 9,10% (Lipponen, 2000, str. 74; The World Competitiveness Yearbook, 2002, str. 156).

⁴⁵ Eden od razlogov visoke stopnje brezposelnosti in dolge recesije je tudi neprimeren sistem obdavčenja in transferjev dohodka (The Financing of Lifelong Learning, 1998, str. 43). Progresivno obdavčenje dohodka in obsežna socialna pomoč nezaposlenim sta povzročila zmanjšane napore za iskanje zaposlitve, saj je ponovna zaposlitev pogosto pomenila nižji razpoložljiv dohodek. Zaradi tega so bile uvedene spremembe v smeri bolj aktivne pomoči, ko je za prejemanje podpore potrebno dodatno izpopolnjevanje in aktivno iskanje zaposlitve.

⁴⁶ Poleg storitev policije, javnega transporta, varstva potrošnikov in sodstva, država skrbi tudi za socialno in zdravstveno varstvo, zagotavlja skrb za mladino in starejše občane ter za izobraževanje.

inovativnosti in ustvarjalnosti študentov. Na primeru Finske vidimo, da je spodbujanje inovativnosti med študenti ter njihovega udejstvovanja na gospodarskem področju zelo spodbudno za razvoj podjetništva.

Celoten slovenski šolski sistem je preveč rigiden in se premalo prilagaja potrebam okolja, kar podjetja vedno bolj poudarjajo. Močna slovenska podjetja se pritožujejo, da morajo izobraževanja za vsa ključna področja organizirati interno v podjetjih, ker šole ne dajo dovolj uporabnega znanja (Ložar, 2002). Izobraževalni sistem študente sili k učenju na pamet velikih količin informacij in podatkov, v podjetjih pa potrebujejo ljudi, ki bodo znali poiskati informacije, jih povezati in bodo predvsem samostojno razmišljali. Obstajajo številni predlogi za izboljšanje šolstva, med katerimi naj omenim dva. Ena od možnosti je, da bi Slovenija pritegnila eno ali dve močni tuji univerzi, s čimer bi se na področju šolstva vzpostavile tržne razmere. S tem bi se povečalo tudi zanimanje tujih študentov za študij v Sloveniji in pritegnilo tuje predavatelje, kar bi obogatilo študij z drugačnimi izkušnjami in pristopi. Druga možnost pa je, da država del denarja od proračuna prepusti gospodarstvu za organizacijo učinkovitih izobraževalnih ustanov in raziskovalnih inštitutov. Najbolj uspešna v praksi bi bila verjetno kombinacija obeh, saj bo za prehod v tretjo fazo gospodarskega razvoj nujno tesno sodelovanje med gospodarstvom in izobraževalnim sistemom.

V prihajajoči ekonomiji znanja bodo zmagale tiste države in podjetja, ki bodo sposobna pritegniti, razviti in zadržati najboljše kadre. Slovenija se pri tem lahko zgleduje po Finski, ki vodi aktivno politiko privabljanja tujih strokovnjakov ter spodbuja izmenjave študentov. S tem se krepi pretok znanja in informacij ter pospešuje nastanek novih podjetniških idej. Pri nas bi država morala štipendirati slovenske študente na najboljših svetovnih univerzah, hkrati pa jih s pogodbami zavezati, da se bodo vrnil v slovenska podjetja in tako preprečiti problem bega intelektualnega kapitala. Tudi trg dela v Sloveniji ne deluje v skladu s potrebami gospodarstva in delovna zakonodaja ni ravno v prid podjetjem, saj je slabega delavca težko odpustiti (Kraljič, 2001). Po mnenju dr. Kraljiča iz McKinseya smo glede fleksibilnosti trga dela, plač in nagrajevanja na zadnjem mestu v Srednji in Vzhodni Evropi. Slovenijo čaka še precej dela na področju človeških virov, ki pa jo bodo ob primerni razvitosti in kvaliteti lahko pripeljali med najrazvitejše države.

C. PRIMERJAVA MED FINSKO IN SLOVENIJO

Tabela 6: Podatki o izobraževanju za Finsko in Slovenijo v letu 1999

	Finska	Slovenija
Izdatki za izobraževanje (v % BDP)	6,9	5,2
Število vpisanih v visokošolsko izobraževanje (v 1000)	263	79
Delež populacije med 25 in 64 let z najmanj srednješolsko izobrazbo (v %)	73,2	74,8
Povprečno število tujih jezikov, ki se jih učijo v srednji šoli	2,9	2,0

Vir: Eurostat Yearbook, 2002, str. 87, 89, 95, 400-403; Statistični letopis RS, 2001, str. 616.

Glede na delež izdatkov za izobraževanje v BDP Slovenija ne zaostaja veliko za Finsko, vendar pa je pri nas trenutno največja težava v neprilagojenosti šolstva potrebam gospodarstva in slabi izobrazbeni strukturi starejših prebivalcev. Reforma šolskega sistema, ki jo je Finska uspešno izvedla, je zagotovila gospodarstvu takšne kadre, kot jih je potrebovalo za svoj uspešen razvoj. Pri tem ni bila pomembna le stopnja izobrazbe, temveč tudi smer (spodbujanje tehničnih ved) in način šolanja (spodbujanje učenja preko dela). Ker se z gospodarskim napredkom spreminjajo potrebe po kadrih, bodo spremembe izobraževalnega sistema nujne tudi pri nas. Potrebno bo vključevati kadre v permanentno izobraževanje, spodbujati visokošolski študij in večje sodelovanje med teorijo in prakso. Pri tem imajo pomembno vlogo družbene vrednote, kajti če želimo ustvariti družbo, ki bo temeljila na znanju, mora biti znanje pomembna vrednota, ki bo omogočala kakovostno življenje. Slovenija, podobno kot ostale države v tranziciji doživlja spremembe vrednot, zaradi česar bo spodbujanje izobraževanja težavnejše kot pri Fincih. Finci imajo že dolgo odličen šolski sistem, mladi so motivirani za študij in vlada je uspešno vpeljala koncept vseživljenjskega izobraževanja. Človeški dejavniki so bili ključni za finski uspeh, kar naj lahko spodbudi pri uvajanju sprememb v slovenskem izobraževalnem sistemu.

2.7. INFRASTRUKTURA

A. FINSKA

Infrastruktura je eno izmed področji, ki ga IMD ocenjuje pri ugotavljanju konkurenčnosti posameznega gospodarstva. Ocenjevanje vključuje osnovno, tehnološko in znanstveno infrastrukturo, zdravstveni in izobraževalni sistem ter vrednostni sistem družbe (The World Competitiveness Yearbook, 2001, str. 157). Pri industrializiranih državah so razlike v osnovni infrastrukturi skoraj neznatne, saj imajo vse dobro razvito cestno in železniško omrežje, oskrbo z elektriko in podobno. Razlike se pokažejo na področju naprednejših oblik infrastrukture, ki so večinoma s področja informacijske in telekomunikacijske tehnologije. Moč finskega gospodarstva izvira prav iz tehnološke infrastrukture, saj je ena tehnološko najnaprednejših držav na svetu. Ta položaj si je pridobila predvsem z velikimi vlaganji v izobraževanje, raziskave in razvoj novih proizvodov. Pomembna pa je bila tudi jasna strategija finske vlade, ki je načrt za razvoj informacijske družbe vključila v svoj program in v času finskega predsedovanja EU še poudarila pomen informacijske in telekomunikacijske tehnologije kot temeljnega faktorja konkurenčnosti gospodarstva. Finci se zavedajo, da informacijska tehnologija sama po sebi ni dovolj, temveč mora biti ustrezno uporabljena, da bi ustvarila dodano vrednost v podjetjih in vplivala na dvig produktivnosti. S pomočjo aplikacij novih informacijskih in telekomunikacijskih tehnologij v vse sektorje gospodarstva Finci ustvarjajo nove temelje za konkurenčnost podjetij, ki v takšnem okolju delujejo in s tem vplivajo tudi na povečano zanimanje tujih investitorjev (Pajarinen et al., 1998, str. 28). Eden od najpomembnejših znakov za razvitost informacijske tehnologije je uporaba digitalnih podatkov, razvoj informacijskih mrež in dostop do le-teh čim širšemu segmentu družbe. Finska se v vseh teh kategorijah uvršča v sam svetovni vrh.

Na področju uvajanja informacijske tehnologije si je finsko Ministrstvo za šolstvo zastavilo cilj, da do leta 1999 omogoči internet povezavo vsem izobraževalnim ustanovam. Pri tem so bili zelo uspešni, saj se je Finska po podatkih IMD za leto 2001 uvrstila na prvo mesto po številu dostopa do interneta v šolah, kar omogoča dostop do informacij in novih oblik, metode učenja in poučevanja. Vlada je pripravila tudi štiriletni program z naslovom Information Strategy for Education and Research 2000-2004, v katerem poudarja dostop do informacijsko telekomunikacijskih tehnologij in pomen računalniške pismenosti vseh socialnih skupin prebivalstva. Tako je računalniška oprema za učenje in igro na voljo že na predšolski ravni (Ratnathicam, 2001, str. 202). Tudi opremljenost gospodinjstev z osebnimi računalniki (leta 1999 ga je imelo več kot 40% gospodinjstev) in dostop do interneta (leta 1999 je imelo dostop 22% gospodinjstev) sta na zavidljivi ravni. Dobro razvita pa je tudi infrastruktura za javni dostop do interneta na primer v knjižnicah in na drugih javnih mestih. Po podatkih za leto 2001 se Finska uvršča tudi na prvo mesto po številu naročnikov mobilne telefonije (Finland-IT policies, 01.03.2002). Število mobilnih telefonov se je na Finskem do leta 1998 tako povečalo, da je celo preseгло število fiksnih priključkov, kar je razvidno tudi iz Tabele 7.

Med podjetij je trend uporabe informacijske tehnologije še močnejši, saj se internet in elektronska pošta uporabljata v večini podjetij. Na področju elektronskega poslovanja se je v letu 2001 Finska po podatkih IMD uvrstila na prvo mesto (Ratnathicam, 2002, str. 202). Finančni sektor je že v zgodnjih devetdesetih letih razvil interne informacijske sisteme za podporo naprednih oblik plačevanja in zagotovil varen prenos podatkov, kar je finskiim bankam omogočilo, da so med prvimi na svetu ponudile elektronsko bančništvo. Kmalu zatem se je elektronska oblika poslovanja in prodaje razvila tudi v drugih sektorjih. Elektronsko poslovanje pa se ne uporablja le v privatnem sektorju, temveč ga vse bolj prevzema tudi javni sektor. Začeli so ga uporabljati pri zbiranju javnih ponudb za nakupe javnega sektorja, namen pa je uvesti elektronsko poslovanje v še večjem obsegu, saj to pomeni velike prihranke časa in denarja ter povečano učinkovitost (Finland-IT policies, 01.03.2002). Za elektronski prenos podatkov v vseh fazah, je potreben sistem elektronske izmenjave podatkov (EDI- Electronic Data Interexchange), ki se med drugim že uporablja v finskih železnicah, carini in zdravstvenem sektorju. Finska ima po mnenju Svetovnega gospodarskega foruma, kljub vodilnemu položaju v tehnološki infrastrukturi, še vedno velik potencial za nadaljnje inovacije na področju izobraževanja, raziskav in razvoja ter informacijske tehnologije, kjer so izpostavljene predvsem internetne povezave, elektronsko bančništvo in mobilna telefonija (tretja generacija mobilnih telefonov).

Finska izvaja številne programe za spodbujanje sodelovanja med podjetji, univerzami, znanstvenimi parki in javnimi institucijami in tako ustvarja primerno podporno okolje za mednarodno konkurenčna podjetja. Helsinška regija, ki gosti dva znanstvena parka Innopoli in Otaniemi, je letos od Evropske komisije prejela nagrado za eno najbolj inovativnih regij v Evropi (Otaniemi Science Park, 13.06.2002). Po besedah Lauri Ylöstalo, direktorice znanstvenega parka Otaniemi, nudi park z zagotavljanjem spodbudnega operativnega okolja, bližino univerz in raziskovalnih centrov ter široko paleto storitev, idealno lokacijo za podjetja, katerih poslovanje temelji na inovacijah in je mednarodno usmerjeno. Naloga parka je, da

deluje kot inkubator in spodbujevalec podjetništva ter da pomaga podjetnikom, da njihove poslovne ideje preoblikujejo v uspešne proizvode ali storitve za domači in mednarodni trg. Dejavnost parka obsega storitve povezane z ustanovitvijo in začetnim razvojem podjetja⁴⁷, podjetjem so na voljo finančne storitve v smislu pomoči pri oblikovanju strategije financiranja in pridobivanju virov tveganega kapitala. Ker v parku nastajajo nova, po velikosti še majhna podjetja, jim park nudi vso osnovno infrastrukturo od subvencioniranih poslovnih prostorov, telekomunikacijskih povezav, fotokopirne in faks aparate ter konferenčne sobe z vso potrebno opremo. Koncentracija posebnih znanj in know-howa, ki je podjetjem na voljo v omenjenih dveh parkih je občutno prispevala k razvoju finskega gospodarstva. Od leta 1987, ko je bil ustanovljen Otaniemi park, je bilo letno ustanovljenih približno 100 novih podjetij, predvsem s področja proizvodnje programske opreme in informacijske tehnologije.

Podjetja ne poslujejo izolirano od ostalega okolja in se vedno bolj povezujejo v mreže ali grozde in postajajo soodvisna drug od drugega in od okolja, v katerem delujejo. Za učinkovito delovanje takšnih mrež je potrebna visoka stopnja zaupanja med vsemi člani, k čemur lahko prispeva socialno koherentna družba. Eden od dejavnikov razvitosti infrastrukture je tako tudi vrednostni sistem družbe. Finska je država z izredno nizko stopnjo korupcije in visokim zaupanjem v vladne uradnike in njihove odločitve (The Global Competitiveness Report, 2001, str. 225). Vse to skupaj z dobro plačilno in davčno disciplino še dodatno pripomore k ugodnemu okolju za poslovanje podjetij.

B. SLOVENIJA

Slovenija mora dokončati in stalno nadgrajevati osnovno infrastrukturo, kar sodi še v drugo fazo razvoja. Hkrati pa mora aktivno razvijati tudi že naprednejše oblike infrastrukture in tako omogočiti gospodarstvu ustrezno okolje za napredek. Za investicije v infrastrukturo je bila v obdobju 1995-2000 značilna dinamična rast, kar še posebej velja za prometno infrastrukturo. Med prometnimi investicijami so se najbolj okrepile naložbe v telekomunikacije in cestno omrežje, medtem ko so se naložbe v oskrbo z elektriko, plinom, paro in toplo vodo po velikem povečanju leta 1999 v zadnjih dveh letih zmanjšale, strmo pa so začele naraščati naložbe v infrastrukturo varstva okolja (Poročilo o razvoju, 2002, str. 24).

Zaostanek v razvitosti informacijske in telekomunikacijske tehnologije kaže, da v Sloveniji zamujamo z načrtnim spodbujanjem razvoja informacijske družbe (Poročilo o razvoju, 2002, str. 44). Vendar pa lahko na tem področju pričakujemo hitrejši napredek, saj je bila sprejeta že okvirna zakonodaja, ustanovljen neodvisni regulatorni organ za telekomunikacije ter Ministrstvo za informacijsko družbo. Industrijski politiki pa na tem področju ostajajo še tri prioritete naloge: čim hitrejšo učinkovito uvajanje konkurence na področju dostopa do interneta, kar bo omogočilo cenovno ugodnejšo uporabo, izobraževanje in usposabljanje širših

⁴⁷ Na primer: Innolinko inkubator, kjer podjetja ostanejo prvih šest mesecev, Spinno program, kjer podjetju svetujejo glede upravljanja podjetja, Teknokummit mreža mentorjev in Innovation Relay Centre, kjer nudijo podatke o partnerski mreži in podjetjem pomagajo pri internacionalizaciji njihovih aktivnosti.

segmentov populacije za uporabo interneta in prioriteta informatizacija upravnih postopkov povezanih z ustanavljanjem novih podjetij in spodbujanjem podjetništva nasploh.

Med indikatorje informacijske družbe sodi število uporabnikov interneta v celotni populaciji, ki je v Sloveniji v obdobju 1996-1998 zelo dinamično naraščalo, a se je nato upočasnilo in leta 2001 je imela Slovenija le 19% aktivnih uporabnikov interneta, kar je neprimerljivo z 31%, kot je povprečje držav EU (Poročilo o razvoju, 2002, str. 16). Vzroki so predvsem v neustrezno organiziranem izobraževanju odraslih. Tudi glede obsega elektronskega poslovanja se Slovenija ne more primerjati z EU, zato si je Gospodarska zbornica Slovenije (GZS) zadala nalogo spodbujanja e-poslovanja⁴⁸ (Čuk, 2002). Zelo odmeven je projekt e-SLOG Elektronsko poslovanje slovenskega gospodarstva, ki poteka v sodelovanju GZS in petih večjih slovenskih podjetij. Namen je uveljavljanje standardov e-poslovanja med podjetji ter seznanjanje in praktično usposabljanje slovenskih podjetij za e-poslovanje na skupno dogovorjenih standardih. Končni cilj projekta je, da podjetje na enovit način elektronsko posluje ne le z drugimi podjetji, temveč tudi z javno upravo in finančnimi institucijami. GZS je aprila izdala tudi priročnik Skrivnosti elektronskega poslovanja za mala in srednja podjetja ter v juniju odprla Informacijski portal slovenskega gospodarstva (Grobelnik, Zupančič, 2002). Vidni so tudi premiki na področju informatizacije javnega sektorja. Eden od projektov je uvajanje elektronskega poslovanja v javni upravi v obdobju 2002-2004, ki vključuje med drugim tudi vzpostavitev enotnega državnega portala e-Uprava, vzpostavitev dveh agencij za izdajanje digitalnih potrdil, elektronsko povezavo med organi javne uprave, in elektronski zemljiški kataster (Črešnar Pergar, 2002). V kratkem se pričakuje tudi uvedba elektronskih javnih nakupov Ministrstva za obrambo, kar bo v skladu z usmeritvijo EU, da bi do leta 2003 v državah članicah 25% javnih nakupov potekalo elektronsko.

Na področju informatizacije šolstva je Ministrstvo za informacijsko družbo v zadnjem letu vzpostavilo preko deset računalniško opremljenih in z internetom povezanih šol, kar omogoča učencem in učiteljem tako pomembno usposabljanje za delo z računalniki (Črešnar Pergar, 2002). V prihodnje se pripravlja odpiranje javno še bolj dostopnih internet točk (npr. v lokalih), kjer bodo ljudje imeli brezplačen dostop do interneta. Oba projekta dopolnjuje še postavljanje teletočk, ki bodo nekakšni upravni avtomati postavljeni na poštah, občinah in podobnih mestih.

⁴⁸ Trenutno na GZS poteka 13 projektov s področja elektronskega poslovanja.

C. PRIMERJAVA MED FINSKO IN SLOVENIJO

Tabela 7: Kazalci razvitosti informacijsko telekomunikacijske infrastrukture na Finskem in v Sloveniji za leto 2000

	Finska	Slovenija
Št. glavnih tel. Priključkov na 100 prebivalcev	55,6*	36,4*
Št. varnih strežnikov na milijon prebivalcev	20	32
Št. osebnih računalnikov na 100 prebivalcev	39,6	27,3
Št. uporabnikov interneta na 100 prebivalcev	37,2	19,0
Št. naročnikov mobilne telefonije na 100 prebivalcev	72,64	57,2

Vir: Ratnathicam, 2002, str. 202, Statistični letopis RS, 2001, str. 387, 651; Poročilo o razvoju, 2002, str. 58 (* podatka sta za leto 1997).

Strokovnjaki iz IMD v svoji raziskavi niso ugotovili večjih slabosti v Sloveniji na področju osnovne infrastrukture. Zaostajamo pa na področju uporabe informacijske tehnologije. Geografski položaj omogoča Sloveniji, da postane pomembno trgovsko in logistično stičišče ter povezava med zahodno in južno Evropo, vendar pa vlaganja v avtocestni križ in razvoj Luke Koper ne bodo dovolj. Na najvišji stopnji razvoja bo gospodarstvo potrebovalo napredno razvito podporno okolje, z enostavnim dostopom do sodobnih tehnologij, znanstvenimi parki in mrežnimi povezavami podjetij v obliki grozdov. Finski je razvoj na tem področju več kot odlično uspel in danes njihovi grozdi nudijo primerno okolje najkonkurenčnejšim domačim in tujim podjetjem. Ravno grozdi so v zadnjih letih postali najpogostejša oblika spodbujanja konkurenčnosti, ki se je izkazala za zelo uspešno na Finskem, v Sloveniji pa se njihov razvoj šele začne in jih zato v nadaljevanju podrobneje predstavim.

2.8. ANALIZA GROZDOV V GOSPODARSTVU

Zaradi čedalje večje konkurence postaja povezovanje podjetij nujno, zato se podjetja poskušajo čim bolj vključiti v svoje okolje in izkoristiti vse možnosti, ki jih ponujajo dobavitelji, kupci, izobraževalne ustanove, inštituti in druge organizacije. Ko se ti sistemi med seboj povežejo tudi formalno, nastane grozd. Nedavna analiza OECD je pokazala, da imajo vse velike in močne države spodbujanje grozdov za eno ključnih prednostnih nalog ekonomske politike, ta miselnost pa se vse bolj prenaša tudi na manjše države kot sta Finska in Slovenija (Nidorfer, 2001). Za majhne odprte ekonomije sta na znanju in inovacijah temelječa industrija ter nenehno povečevanje produktivnosti ključna pri nadaljnjem gospodarskem razvoju. Povezovanje v grozde omogoča, da se podjetja specializirajo, v medsebojnem sodelovanju pa nastaja unikatno znanje, ki je temelj dolgoročnih konkurenčnih prednosti tudi na globalni ravni. Finska je sicer relativno pozno začela s politiko spodbujanja nastanka grozdov, a jo je v desetih letih že dobro izpopolnila, kar jo je tudi pripeljalo med najkonkurenčnejše države na svetu. V Sloveniji se ti procesi šele začenjajo, vendar bodo v prihodnje, če sklepamo na primeru Finske, Nizozemske in Avstrije, grozdi odigrali

pomembno vlogo pri povečevanju konkurenčnosti slovenskih podjetij na mednarodnih trgih in pri tako potrebnem prehodu na tretjo stopnjo razvoja.

A. FINSKA

V začetku devetdesetih se je na Finskem pokazala velika potreba po študiji konkurenčnosti, ki bi napovedala potrebne pogoje za njeno doseganje. Finski inštitut za raziskave na področju ekonomije (ETLA- The Research Institute of the Finnish Economy) je izvedel študijo z naslovom *Competitive Advantage Finland*, v kateri so ugotavljali konkurenčne prednosti finskega gospodarstva. Študija je dala pomembne podatke za preoblikovanje industrijske politike in je raziskala možnosti za razvoj gospodarstva v prihodnje (Rouvinen, Yla-Anttila, 1997, str. 2-5). Projekt je eden največjih znanstveno-raziskovalnih projektov te vrste na Finskem, saj so bili vanj vključeni tako Ministrstvo za trgovino in industrijo kot tudi največja finska podjetja. V okviru proučevanja so izvedli analizo grozdov za skoraj vsako industrijsko panogo na Finskem.

Finci so na začetku projekta najprej na podlagi statistike in vprašalnikov ugotovili sinergije med podjetji in s tem obstoječe in potencialne grozde, ter na tej osnovi izdelali mape (*Boosting Innovations: The Cluster Approach*, 1999, str. 363-364). Nato so se lotili proučevanja gospodarstva po Porterjevem diamantu, ki pa so ga prilagodili nekaterim posebnim značilnostim svojega gospodarstva, kot so velike razdalje, podnebje, vezanost na tradicionalne panoge in dodali strateški pogled na razvoj opazovanih grozdov v prihodnosti. Zrhljati so morali predpostavko o lokacijski skoncentriranosti, ki je po Porterju sicer ena glavnih značilnosti grozda, a na Finskem ni vedno prisotna. Porterjevemu modelu so dodali še mednarodno komponento (mednarodne poslovne aktivnosti) in ga dopolnili s klasifikacijo grozdov glede na njihovo relativno moč. Grozd je lahko močan, dokaj močan, potencialen ali obramben. Kot so pokazali rezultati raziskave, je na Finskem prisotnih deset grozdov. Najstarejši grozd na Finskem predstavlja lesna industrija, sledita metalurgija in energetika. Največ možnosti za hitrejšo rast pa imajo telekomunikacije, socialno varstvo in varstvo okolja.

Lesna industrija je že od nekdaj pomemben del finskega gospodarstva, saj izkorišča naravne danosti. Grozd se je razvil pred 500 leti na podlagi glavnih proizvodov lesne industrije, kot sta papir in les. Proizvodnja le-teh je spodbudila nastanek in povezovanje tehničnih delavnic, specializiranih proizvajalcev surovin, kemičnih podjetij in ponudnikov spremljajočih storitev (Rouvinen, Yla-Anttila, 1997, str. 7). V industrijsko mrežo pa se vse bolj vključujejo tudi univerze in raziskovalne organizacije, kar zagotavlja finskemu gozdarskemu grozdu tehnološko odličnost. Ena od slabosti grozda se kaže v visokih transportnih stroških, ki jih imajo finski dobavitelji zaradi razdalj do ciljnih trgov in zaradi hitre dobave relativno majhnih količin, proizvedenih za ciljnega kupca. Rešitev se kaže v dobavi doma proizvedene papirne kaše papirnicam, ki so locirane bliže končnemu kupcu. Cenovno konkurenčnost pa bi lahko finski dobavitelji izboljšali z uporabo cenejše energije. Glavni poudarek je torej na dodani vrednosti, ki jo prinašajo proizvodi in zato obstaja težnja, da bi se zmanjšal delež izdelkov iz

celuloze, ki so cenovno zelo občutljivi. Potrebno je razvijati tehnološko napredne proizvode, ki bodo na svetovnem trgu konkurirali z inovativnostjo in ne le s ceno. Grozd se nahaja v razvojni fazi, kjer je poudarek predvsem na znanju in inovacijah.

Finski **metalurški grozd** v mednarodnem merilu sicer ni velik, vendar pa ima znotraj gospodarstva pomembno vlogo (Rouvinen, Yla-Anttila, 1997, str. 8). Kljub temu, da tovrstna industrija temelji predvsem na osnovnih proizvodnih faktorjih, pa sta finsko znanje na področju metalurgije in rudarstva edinstvena konkurenčna prednost. Proizvodni proces je zelo napreden, kar je posledica dejstva, da so imeli v preteklosti finski managerji predvsem inženirsko izobrazbo, kar je bistveno vplivalo na izboljšanje tehnologije. Na ta način se je povečal delež dodane vrednosti v proizvodih, kar je skupaj s strategijo usmerjenosti na tržne niše pripeljalo nekatera podjetja do vodilnega položaja na področju tehnologije.

Lesni in metalurški, sta energetska intenzivna, poleg tega pa je Finska velik porabnik energije na prebivalca. Razlog so arktično podnebje, velike razdalje in redka poseljenost. Ker Finska ne razpolaga z lastnimi zalogami fosilnih goriv, je na tem področju močno odvisna od uvoza. **Energetski grozd** je relativno mlad in se je razvil zaradi velike potrebe po energiji. V začetku preteklega stoletja so uvozili večino opreme in domači proizvajalci so delovali pod tujimi licencami (Rouvinen, Yla-Anttila, 1997, str. 9). Kljub temu jim je uspelo doseči visoko raven izvoza na temelju domačih raziskav in razvoja in tako je energetska grozd postal zgleden primer za hitro prilagoditev tehnologije, njeno razširitev in celo lastne inovacije.

Telekomunikacije so prvi pomemben finski industrijski grozd, za katerega ni potrebna prisotnost surovin, temveč temelji na znanju in know-howu. Grozd je postal najpomembnejši finski center odličnosti. Izjemna rast sektorja informacijske in telekomunikacijske tehnologije je v zadnjih letih močno povečala finski izvoz, kar je gospodarstvu pomagalo, da je sredi devetdesetih relativno hitro izšlo iz krize in vzpostavilo zdravo in močno gospodarstvo. Razlogi za tako uspešen razvoj telekomunikacijske tehnologije na Finskem so trije: veliko domače povpraševanje po telekomunikacijskih storitvah zaradi dolgih razdalj oziroma redke naseljenosti finskega prebivalstva, drugi razlog je izjemna rast globalnega povpraševanja po proizvodih in storitvah tega sektorja, tretji razlog pa sega že 100 let nazaj, ko je Finska že imela konkurenčen trg telefonskih storitev⁴⁹ (Paija, 2001, str. 52). Takrat je bila določena struktura finskih telekomunikacij, ki sta jo sestavljala dva trga, javni in privatni. To je omogočilo razvoj zdrave konkurence v devetdesetih letih, ko je prišlo do liberalizacije trga. Poleg tega je bil trg odprt tudi za tuje proizvajalce opreme, s čemer so Finci pridobili ustrezno znanje in ga kasneje izkoristili za razvoj domače proizvodnje (predhodniki podjetja Nokia). V šestdesetih letih so finska podjetja za potrebe Ministrstva za obrambo začela praktično uporabljati svoje znanje in razvijati prototipe, ki so kasneje postali osnova za proizvodnjo. Sodelovanje med javnim in privatnim sektorjem se je še nadaljevalo in v osemdesetih letih je bil ustanovljen Svet za znanost in tehnologijo, ki je povezal vlado, industrijo, znanost in trg

⁴⁹ Konec 19. stoletja, ko je bila Finska še pod Ruskim imperijem, je finski senat podelil privatne licence za opravljanje telekomunikacijskih dejavnosti. Po osamosvojitvi leta 1917 pa je bil ustanovljen še državni operater, ki je prevzel vojaške telegrafске in telefonske mreže, ki so ostale od Rusov.

dela ter koordiniral njihova prizadevanja za povečanje konkurenčnosti. Skupna vizija, da gospodarstvo zopet okrepijo na temelju know-howa je spodbudila nadaljnji razvoj tega grozda.

Tehnološko napredna proizvodnja je na Finskem zelo skoncentrirana, saj je v tej strukturi spremembi vlogo igrala predvsem Nokia. Njena proizvodnja se je med leti 1994 in 1999 povečevala za 25% letno in danes Nokia s svojimi podružnicami predstavlja 4% BDP, eno četrtno finskega visoko tehnološkega izvoza in eno tretjino investicij privatnega sektorja v raziskave in razvoj (Thematical Review on Adult Learning, 2001, str. 5). Ta uspeh, ki je temeljil na znanju, je pritegnil na Finsko mnoge podružnice multinacionalk, ki delujejo v tem sektorju.

K uspehu informacijsko telekomunikacijskega grozda je pripomogla tudi liberalizacija kapitalskih trgov, kar je podjetjem omogočilo rast s pomočjo zunanjih virov financiranja ter ustrezen izobraževalni sistem, ki je z akademsko svobodo in zaščito intelektualne lastnine spodbujal inovativnost⁵⁰. Zaradi izjemne inovacijske kapacitete in ugodnega poslovnega okolja, Nokia kljub svoji razvejani raziskovalni mreži še vedno 60% raziskav in razvoja opravi doma (Paija, 2001, str. 54). Iz tega splošnega pregleda razvoja grozda je razvidno, da je razvoj konkurenčnosti države in njenih podjetij tesno povezan s poslovnim okoljem in njegovo dinamiko. Kljub temu, da ni splošne formule za povečevanje inovativnosti, pa se zdi spodbujanje interakcije med subjekti v grozdu (tako javnimi kot privatnimi) zelo pomembna.

Učinkovite telekomunikacijske storitve so kot del infrastrukture ključnega pomena za razvoj ostalih panog, zato je njihov nadaljnji razvoj še bolj pomemben. Kritični faktorji uspeha tega grozda v prihodnosti so zadostna ponudba naprednih produkcijskih faktorjev, sposobnost ohraniti ali celo izboljšati položaj tržnega vodje in izzivi na obeh straneh produkcijske verige (Rouvinen, Yla-Anttila, 1997, str. 10). Telekomunikacije so zelo perspektivna panoga, saj se hitro širijo na nova področja. Skupaj z drugimi tehnologijami, kot na primer, z multimedijo predstavljajo središče informacijske družbe in segajo praktično na vsa področja gospodarstva. Razlika med informacijsko tehnologijo in telekomunikacijami je že zelo zabrisana in tri glavna sredstva za prenos in obdelavo podatkov: telefon, televizija in osebni računalnik se vse bolj združujejo, kar nudi nove možnosti za razvoj naprednih proizvodov in storitev. Multimedija ponuja še posebej veliko možnosti za razvoj finskega telekomunikacijskega grozda, saj odlična pokritost države z optičnimi kablji omogoča široko in hitro uvedbo novih multimedijskih storitev. Obstajajo pa še številna področja, ki bi imela velike koristi, če bi se povezala s telekomunikacijskim grozdom in sicer izobraževanje, zdravstvo in medpodjetniško komuniciranje. Dandanes sta ključni besedi pri ohranjanju in izboljšanju konkurenčnosti prav izboljšana komunikacija in inteligentni proizvodni proces, ki je povezan z razvojem inteligentnih strojev. Dve tradicionalni finski panogi, gozdarstvo in metalurgija, že uporabljata tovrstne stroje in na ta način povečujeta dodano vrednost svojih proizvodov, ki

⁵⁰ Veliko inovacij s področja interneta prihaja prav od finskih študentov in sicer prvi grafično zasnovani brskalnik, SSM program za enkripcijo ter operativni sistem Linux.

postajajo vedno bolj zanimivi izvozni artikli. Rast komunikacij in novih povezanih panog ter večja produktivnost tudi v tradicionalnih sektorjih povečujejo finsko gospodarsko rast.

Vidimo torej, da rezultati študije grozdov na Finskem niso vplivali le na industrijsko, tehnološko in izvozno politiko, temveč so bili uporabljeni tudi pri oblikovanju in izvajanju izobraževalne in regionalne politike. Spoznanja te obsežne raziskave pa so koristila podjetjem, ki so jih upoštevala pri oblikovanju svojih strateških odločitev.

B. SLOVENIJA

Primerjava Slovenije z znanimi grozdi na Finskem kaže, da je bilo še do nedavnega pri nas le nekaj proizvodno-storitvenih sistemov, ki obetajo, da se bodo razvili v grozd. Razlogi za to izhajajo tudi iz zgodovine slovenskega gospodarskega razvoja, ko je bil glavni motiv podjetij za izvoz v pridobivanju deviz in ne boljši položaj na tujih trgih (Jaklič, 1999, str. 152). Podjetja so svojo uspešnost v večini gradila na precej lahkotnem jugoslovanskem trgu, na tujih trgih pa prodajala celo po nižji ceni. Tako seveda niso imela potrebe in prave motivacije za medsebojno sodelovanje in skupen razvoj s tujimi partnerji. V zadnjih treh letih pa so tako s strani vlade kot s strani podjetij opazne pozitivne spremembe v smeri spodbujanja in krepitev procesa razvoja grozdov.

Vlada RS je leta 1996 sprejela Strategijo povečevanja konkurenčne sposobnosti slovenske industrije, ki služi kot osnova za izvajanje industrijske politike v obdobju do leta 2003. Program za pospeševanje konkurenčnosti slovenske industrije izvaja Ministrstvo za gospodarske dejavnosti, kjer so po zgledu drugih držav leta 1999 začeli raziskavo, da bi ugotovili, kje so perspektive za nastanek grozdov v Sloveniji. V prvi fazi projekta, so po različnih metodah ugotavljali koncentracijo podjetij po regijah in dejavnostih (Nidorfer, 2000). Tako kot Finci so izdelali mape proizvodno-storitvenih sistemov, z vsemi povezavami med kupci, proizvajalci, dobavitelji in podpornimi institucijami. Metodologijo raziskave so oblikovali na tujih izkušnjah in jo prilagodili slovenskim razmeram. Pri identifikaciji grozdov so si na začetku pomagal z že znanimi statističnimi podatki in tako prepoznali prve obrise grozdov (Nidorfer, 1999). Na osnovi teh spoznanj pa so nato organizirali delavnice s ključnimi ljudmi iz različnih panog in dvanajstih regij, na katerih so dobili še celovitejšo sliko o grozdih v Sloveniji. Sledilo je obsežno anketiranje v posameznih podjetjih, ki so glavni nosilci potencialnega grozda. Tako so dobili posnetek stanja na tem področju v Sloveniji, ki je pokazal najmočnejše povezave med podjetji v 21 proizvodno storitvenih sistemih, od tega največ na kovinsko-strojnem, električno-optičnem in avtomobilskem področju ter pri gospodinjskih aparatih (Povzetek študije o možnostih razvoja grozdov v Sloveniji, 2000). Če to število potencialnih grozdov primerjamo z desetimi ugotovljenimi grozdi na Finskem, nas podatek lahko zavede. Rezultati prvega dela so namreč povečini temeljili na statističnih podatkih, kjer sklepam, da je prišlo do napačnega tolmačenja⁵¹ in tako niso neposredno primerljivi s Finsko. Merila za proizvodno-storitveni sistem, ki ima možnosti razvoja v grozd

⁵¹ Na primer veliko število avtomobilskih servisov na Dolenjskem ali veliko število servisov gospodinjskih aparatov na Gorenjskem še ne pomeni povezav med podjetji v smislu grozda.

so zahtevna, med njimi pa so geografska koncentracija nosilnih podjetij sistema grozda, dostop sistema na mednarodni trg z izdelkom visoke dodane vrednosti, relativno visoka stopnja sodelovanja med podjetji znotraj sistema, obstoj podpornih institucij na ravni poslovne infrastrukture ter relativno visoka stopnja sodelovanja podjetij z univerzo, razvojnimi inštituti ter drugimi sistemi izobraževanja. Po teh merilih bi v Sloveniji potencialni grozdi lahko nastali v kovinsko-strojno-električnem sistemu, na področju avtomobilske, tekstilne in lesno pohištvene industrije ter v zdraviliškem turizmu. V drugi fazi projekta, ki poteka od leta 2000 do 2003 je slika o potencialnih grozdih precej bolj jasna, saj so izvajalci projekta že izbrali nosilna podjetja in njihova omrežja, ocenili njihovo mednarodno konkurenčnost in jih dopolnili s tistimi strateškimi partnerstvi, ki bi jih naredila mednarodno še bolj uspešna (Nidorfer, 2000).

Nastanek in razvoj grozdov podpira Ministrstvo za gospodarstvo preko javnih razpisov, ki potekajo v dveh delih. Prvi del je spodbujal povezovanje podjetij v različnih projektih (pogoj so vsaj štiri podjetja in ena raziskovalna institucija), drugi del pa vključuje nastajanje grozdov. Odziv na prvi razpis je bil zelo velik, saj so podjetja leta 2000 prijavila 100 projektov (Nidorfer, 2001). S finančno pomočjo države tako skupaj nastopajo na mednarodnih trgih, razvijajo izdelke in nove programe, izboljšujejo tehnološke procese, se povezujejo v dobavne verige in podobno. Namen razpisov je, da bi tem povezavam v manjše skupine kasneje sledile povezave v mrežne organizacije oziroma grozde. Temu je namenjen drugi del razpisa, kjer je ministrstvo za pilotski projekt izbralo tri potencialne grozde in sicer orodjarski, avtomobilski in transportno-logistični. Razvoj grozdov je finančno podprlo ministrstvo, vključene organizacije pa so prispevale kadre ter vložile čas in denar. K pilotskim projektom so pristopile različno velike organizacije z različnimi kulturami, pričakovanji, interesi in cilji in oblikovati je bilo potrebno strategijo bodočega grozda. Ker grozd temelji predvsem na zaupanju, je bila pri vsakem od treh projektov potrebna nevtralna organizacija, ki ji zaupajo vsi člani. V avtomobilskem grozdu jo je prevzela Mateja Dermastia (CIC), v orodjarskem grozdu Brane Semolič (Fakulteta za strojništvo Maribor) in v transportnem grozdu podjetje ITEO Svetovanje (Križnič, 2002). Po besedah Mateje Dermastia se je med člani pokazala velika mera nezaupanja, ki je na eni strani verjetno posledica medsebojnega nepoznavanja in pa dejstvo, da gre za prvi projekt razvoja grozdov v Sloveniji. Da bi projekt uspel, sta poleg podpisa pristopne izjave potrebna tudi aktivno sodelovanje in odprtost vseh sodelujočih. Podjetja morajo premagati zaprto upoštevanje lastnih interesov in se zavedati, da grozd služi predvsem doseganju višjih ciljev. Osnovni motivi strateških partnerstev za pospeševanje konkurenčnosti slovenske industrije so v: zniževanju transakcijskih stroškov, razvoju veščin in pridobivanju znanj, zmanjševanju ovir za vstop na nove trge in v pospeševanju procesa učenja. Le na ta način bodo slovenska podjetja sposobna nadoknaditi velik zaostanek pri bruto dodani vrednosti na zaposlenega ter omogočiti gospodarstvu prehod na višjo razvojno stopnjo.

Pri izboru treh pilotskih projektov so na ministrstvu upoštevali kakovost projekta, realnost uresničitve in učinke grozda. Pomemben pa je bil tudi promocijski učinek, saj lahko

avtomobilski, orodjarski in transportno-logistični grozd že kratkoročno dosežejo rezultate, kar bi k povezovanju spodbudilo tudi druge.

V Gospodarsko interesno združenje ACS **Slovenski avtomobilski grozd** so poleg Cimosa vključeni še AET Tolmin, Agis plus, Center za mednarodno konkurenčnost (CIC), Cimmos Commerce, Emo orodjarna, GZS, Iskra avtoelektrika, Iskra ISD, Iskra Mehanizmi, PIMS Laboratorij, Rotomatika, Strojna fakulteta Ljubljana in Tecos (Križnič, 2002). Kljub temu, da gre za dobra podjetja, pa lahko povezava v grozd prinese še dodatne izboljšave. Med njihove prednostne projekte se uvrščajo vzpostavitev dobaviteljske verige in informacijske infrastrukture, skupna izvedba raziskovalno razvojnih projektov, usposabljanje in izobraževanje ter skupna promocija in trženje.

Orodjarstvo je v Sloveniji ena najhitreje rastočih dejavnosti, ki se že uspešno sooča z evropsko konkurenco. Podjetja so bila že pred projektom med seboj močno povezana, nastanek **Slovenskega orodjarskega grozda**- SOG pa bo njihovo sodelovanje še poglobil. Ker gre za intelektualno intenzivno dejavnost je razvoj tega grozda za slovensko gospodarstvo še posebej pomemben. Vodilna podjetja grozda so Unior strojna oprema, Emo orodjarna in Gorenje orodjarna, vključenih pa bo še približno dvajset malih in srednjih podjetij (Nidorfer, 2001). Strategija razvoja je na navpičnem povezovanju podjetij, ki izdelujejo material in ulitke, izdelovalcev polizdelkov, končnih izdelkov in tudi kupcev. Podjetja v grozdu se bodo dogovorila, v kateri smeri se bodo specializirala in tako povečala učinkovitost. Po besedah Branka Semoliča pričakujejo ekonomske učinke grozda na področju povečane dodane vrednosti v podjetjih in višjega prometa na zaposlenega. Nosilec projekta je Fakulteta za strojništvo v Mariboru oziroma laboratorij za projektni management in informacijske sisteme. Za usklajevanje skupnega interesa je zadolžen Inovacijski podjetniški center, ki skrbi za infrastrukturo in vzdržuje intranet.

Nosilka **Slovenskega transportno logističnega grozda**- STLG je Luka Koper, sodelujejo pa še Intereuropa, Banka Koper, Adriatic, Primorje, Fakulteta za pomorstvo in promet v Ljubljani, Primorski inštitut za naravoslovne in tehnične vede ter nekatera manjša podjetja. Njihova strategija med drugim zajema oblikovanje skupne informacijske baze, izvajanje skupnih razvojnih projektov, izmenjavo znanja in izkušenj s sorodnimi vodilnimi sistemi, povezovanje z drugimi grozdi in vključevanje v mednarodna omrežja ter v zadnji fazi, ki je predvidena za leto 2003 tudi institucionalizacijo in samostojno delovanje grozda.

Trem pilotskim projektom se je letos aprila pridružil še grozd KGH, ki združuje dvanajst slovenskih družb na področju **klimatizacije, gretja in hlajenja** in je bil ustanovljen na pobudo korporacije Hidria (Planinc, 2002).

V prihodnje lahko po vzoru Finske tudi v Sloveniji pričakujemo mrežne povezave in nastanek grozdov na področju informacijske in komunikacijske tehnologije, ki je najbolj dinamična slovenska izvozna panoga. Med letoma 1995 in 1999 so naša podjetja z izvozom informacijsko komunikacijske tehnologije povečala delež v uvozu EU na tem področju iz

0,13 na 0,61% in tako je Slovenija med vsemi državami v tranziciji največji izvoznik programske opreme (Tkalec, 2002). Kljub spodbudnemu napredku pa je izvoz v tej panogi še vedno polovico manjši od uvoza, kar je predvsem posledica pomanjkanja strategije za to panogo s strani države. Imamo namreč kar precej podjetij, ki ponujajo lastne rešitve s področja informacijske in komunikacijske tehnologije kot na primer Hermes Softlab, Iskratel, Halcom in tudi manjša kot so Igea, Parsek in Aster. Večja podjetja večino svoje proizvodnje izvozijo na zahod, vendar imajo težave, ker Slovenija še ni članica EU, kar se jim pozna predvsem pri ceni transporta. Manjša podjetja pa imajo zaradi neprepoznavnosti težave s prodorom na zahodne trge in se zato raje usmerjajo na trge bivše Jugoslavije. Ker je zaradi majhnosti domačega trga izvoz za ta podjetja zelo pomemben, bi bilo spodbujanje izvoza tehnološke opreme s strani države, kakršnega poznajo v večini razvitih držav, zelo dobrodošlo. Povezovanje podjetij iz te panoge jim bo omogočilo skupen nastop na tujih trgih in razvoj mreže prodajnih in tržnih kanalov. Še posebej trgi jugovzhodne Evrope predstavljajo zaradi svojega zaostanka v informacijskih tehnologijah veliko priložnost za slovenska podjetja.

Ministrstvo že ves čas projekta spodbujanja razvoja grozdov sodeluje s tujimi strokovnjaki, poleg tega pa se tudi slovenski direktorji udeležujejo izobraževanj v tujini, s čimer pridobivajo potrebne izkušnje. Tuji sodelavci so z analizo SWOT ugotovili, da so prednosti Slovenije v visoki tehnološki ravni in visoki izobrazbeni ravni zaposlenih, slabosti pa so v slabem prenosu znanja, slabi tržni usmeritvi izobraževalnih ustanov, nizkemu zavedanju prednosti grozdov in šibko razvitem institucionalnem okolju (Slak, 2002). Priložnosti za razvoj grozdov se kažejo v potrebi po članstvu v EU in vse večji ozaveščenosti podjetij, razvoj grozdov pa bi lahko ogrožala slaba pripravljenost za medpodjetniško sodelovanje, premajhne kapacitete pri svetovanju in nevarnosti, da koncepta grozdov ne bi sprejela druga ministrstva. Zelo koristno bi bilo združevanje razpisov več ministrstev tako s področja gospodarstva in znanosti, kot tudi informatike, šolstva in zaposlovanja, kar bi zagotovilo usklajeno podporo različnim programom razvoja grozdov.

C. PRIMERJAVA MED FINSKO IN SLOVENIJO

Neposredna primerjava med grozdi na Finskem in v Sloveniji zaenkrat še ni smiselna, kajti Finska je v zadnjih desetih letih z aktivno politiko spodbujanja nastanka grozdov uspela razviti kar nekaj visoko konkurenčnih grozdov, medtem ko je v Sloveniji v teku šele pilotski projekt razvoja grozdov. Kljub temu, da bo Slovenija morala razviti svoj model spodbujanja grozdov, pa je uspešen zgled iz tujine dobrodošel. Iz finskega primera lahko ugotovimo, da se grozdi razvijajo in rastejo le v okolju, kjer vladata usklajenost in soglasje med vsemi posameznimi skupnostmi, regionalnimi oblastmi, podjetji in posamezniki, kar bo potrebno doseči tudi pri nas. Druga značilnost Finske je, da sta ključna vira konkurenčnosti finskih grozdov tehnološka razvitost in visoko kvalificirana delovna sila, kar bi morali kot osnovo konkurenčnosti spodbujati tudi v Sloveniji. Na Finskem je pomembna tudi vloga vlade, ki podpira grozde z izboljšanjem splošnih pogojev, kot so: prilagajanje zakonodaje, dostop do izobražene delovne sile, do znanja in tujih trgov. V Sloveniji se moramo zavedati, da je vloga

države pri nastanku grozdov omejena na spodbujanje vlaganj v ključne dejavnike povečevanja konkurenčnosti podjetij, ne more pa nadomestiti tržnih mehanizmov. V prihodnje bo potrebno uskladiti delovanje vlade in podjetij, saj je za nastanek uspešnega grozda potrebno veliko časa, znanja in finančnih sredstev. Iz izkušenj Finske pa vidimo, da se vložek lahko precej hitro obrestuje v višji stopnji inovativnosti, ki je zelo pomemben razlog za razvoj grozda in je osnova za njegovo konkurenčnost. Slovenska podjetja morajo doseči raven konkurence in sodelovanja, ki bo vključevala tekmovalnost ter delitev znanja in izkušenj. Država pa bo morala spodbujati področja, ki so v slovenskem gospodarstvu slabo razvita. Izboljšati bo potrebno vertikalno povezanost med podjetji, institucionalno okolje z razvojem tehnoloških mrež ter sprostiti pretok znanja med univerzo in podjetji. Pri tem velikem projektu nam je lahko v pomoč zgled iz tujine, še posebej Finske in Nizozemske, ki sta tudi po velikosti primerljivi z našim gospodarstvom.

SKLEP

V zadnjih dvajsetih letih je finsko gospodarstvo doživelo velike strukturne spremembe. Proizvodno strukturo, ki so jo prej označevali štirje pojmi: kapital, surovine, energija in ekonomije obsega, lahko danes opišemo z enim samim pojmom: znanje. Analiza konkurenčnosti finskega gospodarstva je pokazala, da so značilnosti finskega uspeha visoka stopnja rasti proizvodnje, visoka stopnja investicij in izredno povečevanje izdatkov za raziskave in razvoj. To jim je omogočilo, da so uspešno prestopili na najvišjo stopnjo razvoja in postali eno najkonkurenčnejših gospodarstev na svetu. Pri tem pa se njihova konkurenčna moč še ni povsem izkazala v kazalcih uspešnosti in v naslednjih letih lahko pričakujemo naraščanje njihove gospodarske moči. Njihov uspeh se je sicer zgodil precej na hitro, vendar so temelje konkurenčnosti gradili že mnogo prej, ko so ustvarili odličen šolski sistem in osnove za tehnološko infrastrukturo. V zadnjih letih pa so s strukturnimi spremembami gospodarstva, deregulacijo finančnega sistema in pospešeno internacionalizacijo še okrepili svojo konkurenčnost.

Slovenija pri tranziciji ni bila niti približno tako uspešna in se tako danes po oceni Svetovnega gospodarskega foruma uvršča med države, kjer imajo prebivalci višji življenjski standard, kot ga lahko gospodarstvo dolgoročno omogoča, zato bo nujen prehod v tretjo fazo razvoja, če želimo ohraniti enak življenjski standard. Analiza konkurenčnosti našega gospodarstva kaže, da je bila stabilizacija gospodarstva uspešno izvedena, pomanjkljivost pa se kaže v premajhni vlogi vlade pri spodbujanju razvoja konkurenčnega mikroekonomskega okolja. Posledice so zaprt in neučinkovit finančni sistem, omejen pretok kapitala ter premajhna vlaganja v raziskave in razvoj. Na področju človeških virov in infrastrukture je naš zaostanek za najrazvitejšimi manjši, saj so že zaznavni ugodni premiki.

V današnjem dinamičnem poslovnem svetu so grozdi ena najmočnejših konkurenčnih prednosti in učinkovit način doseganja hitrejše rasti, tako v razvitih gospodarstvih, kot v državah v razvoju. Finci so politiko spodbujanja grozdov izbrali za temelj industrijske politike. Danes se jim ta odločitev že obrestuje v visoki dodani vrednosti proizvodov in storitev, velikemu številu inovacij in vodilnem položaju v posameznih globalnih tržnih nišah. Slovenija se nahaja šele na začetku uvajanja grozdov, vendar je z odločitvijo za politiko grozdov in izvajanjem pilotskih projektov že naredila korak pred ostalimi srednje in vzhodnoevropskimi državami. V prihodnje pričakujemo postopen razvoj vsaj štirih grozdov, z vstopom v EU pa se bo verjetno pospešilo tudi vključevanje slovenskih podjetij v tuje grozde in obratno.

Obravnavana tema je zaradi položaja Slovenije na prehodu iz druge v tretjo fazo razvoja pri nas zelo aktualna. Ker spremembe konkurenčnosti dolgoročno niso linearne, temveč zelo nepredvidljive, je potrebno določiti dolgoročni cilj in ustrezne razvojne prioritete. Njihovo izvajanje mora potekati dinamično in usklajeno na vseh področjih gospodarstva, kar bo omogočilo, da se bo lahko tudi Slovenija znašla na vrhu lestvice najkonkurenčnejših držav.

LITERATURA

1. Ali-Yrkkö et al.: Nokia-a Big Company in a Small Country (ETLA B162). Helsinki: Taloustieto Oy, 2000. 56 str.
2. Ali-Yrkkö et al.: Exiting Venture Capital Investments: Lessons from Finland. [URL: <http://www.etla.fi/english/research/publications/searchengine/pdf/dp/dp781.pdf>], 17.12.2001. 54 str.
3. Črešnar Pergar Nevenka: E-poslovanje v slovenski upravi- doseženo stanje in usmeritve. Priloga Dela o Blejski konferenci o elektronskem poslovanju, Bled, 16.07.2002, str. 6-7.
4. Čuk Jožko: Izzivi uvajanja e-poslovanja v gospodarstvu. Priloga Dela o Blejski konferenci o elektronskem poslovanju, Bled, 16.07.2002, str. 4-5.
5. Damijan Jože, Jazbec Boštjan: Prodaja tujcem v nacionalnem interesu?. Sobotna priloga Dela, Ljubljana, 26.02.2002, str. 15-16.
6. Dermastia Mateja: Pri ustanavljanju grozdov je pomembna predvsem država. Finance, 02.02.2001, str. 19.
7. Đerić Liljana: Tujcem dišijo predvsem banke. Delo, Ljubljana, 25.07.2002, str. 9.
8. Garelli Stephane: The Executive Summary. The World Competitiveness Yearbook 2002, Lausanne, International Institute for Management Development (IMD), 2002, str. 24-27.
9. Grobelnik Adriana, Zupančič Dušan. Aktivnosti GZS na področju e-poslovanja. Priloga Dela o Blejski konferenci o elektronskem poslovanju, Bled, 16.07.2002, str. 8-9.
10. Jaklič Marko: Poslovno okolje podjetja. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1999. 350 str.
11. Jaklič Marko: Slovenija na razvojni prelomnici: Skočiti na tretjo stopnico. Sobotna priloga Dela, Ljubljana, 26.01.2002, str. 10-11.
12. Kovačič Art, Stanovnik Peter: Analiza mednarodne konkurenčnosti Slovenije. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja, 1999. 60 str.
13. Kraljič Peter: Konkurenčnost podjetij v svetu ter v Srednji in Vzhodni Evropi. Bled: IECD-Poslovna šola Bled, 2001, str.9-15.
14. Križnič Andreja: Prvi trije grozdi kažejo na dober letnik. Manager, Ljubljana, 15.02.2002, str. 39
15. Lilja Kari, Moen Eli: The Dilemma of Change in Inational Business Systems- Finland and Norway as Illustrative Cases. Barcelona: EGOS Colloquium, 2002. 17 str.
16. Lipponen Pavo: A Comprehensive Strategy works: Finland's Experience in the 1990's. Policies Towards Full Employment. Paris: OECD, 2000, str. 23-25.
17. Ložar Boštjan: Odločilni trenutki za razvoj Slovenije- Država caplja za podjetji. Sobotna priloga Dela, Ljubljana, 18.05.2002, str. 12-13.
18. Makovec Brenčič Maja: Soodvisnost cenovnih in necenovnih dejavnikov konkurenčnih prednosti podjetij v mednarodnem poslovanju. Doktorska disertacija. Ljubljana: ekonomska fakulteta, 2000. 244 str.
19. Nidorfer Matjaž: Grozdenje pospešuje gospodarski razcvet. Gospodarski vestnik, Ljubljana, 20.05.2000, str. 20.
20. Nidorfer Matjaž: Z grozdi do večje konkurenčnosti. Gospodarski vestnik, Ljubljana, 09.12.1999, str. 40.

21. Nidorfer Matjaž: Nastajajo prvi trije grozdi. *Gospodarski vestnik*, Ljubljana, 25.01.2001, str. 24.
22. Pajja Laura et al.: *Finnish ICT Cluster in the Digital Economy*. Helsinki: Talouseto Oy, 2001. 178 str.
23. Pajja Laura: What is Behind the Finnish 'ICT Miracle'?. *The Finnish Economy and Society* 3/2001, Helsinki: Taloustieto Oy, 2001, str. 51-54.
24. Pajarinen Mika et al.: *Small Country Strategies in Global Competition, Benchmarking the Finnish Case*. Helsinki: Taloustieto Oy, 1998. 162 str.
25. Planinc Damjan: Moč podjetniških grozdov. *Gospodarski vestnik*, Ljubljana, 24.06.2002, str. 94.
26. Porter Michel: *The Competitive Advantage of Nations*. *Harvard Business Review*, 1990, March-April, str. 73-93.
27. Ratnathicam Indran, *Country Profile: Finland, The Global Information Technology Report 2001-2002*. Geneva: World Economic Forum, 2002. 385 str.
28. Rouvinen Petri, Yla-Anttila Pekka: *A Few Notes on Finnish Cluster Studies*. [URL: http://www1.oecd.org/dsti/sti/s_t/inte/nis/membersonly/pdf/adv_fin.pdf], 27.09.2001. 16 str.
29. Slak Sabrina: Grozdi ne zrastejo sami od sebe. *Dnevnik*, Ljubljana, 27.06.2002, str. 10.
30. Sorsa Pertti: *The Finnish Experience in the 1990's. Policies Towards Full Employment*. Paris: OECD, 2000, str. 73-84.
31. Stele Marijan: Slovenska inovacijska dejavnost. *Dnevnik*, Ljubljana, 13.04.2002.
32. Tainio Risto, Puputti Mikko: *Multinational Firms; When and How Does the Home Country Matter?*. Barcelona: EGOS Colloquium, 2002. 23 str.
33. Tainio Risto, Lilja Kari: *The Finnish Business System in Transition: Outcomes, Actors and Their Influence*. Barcelona: EGOS Colloquium, 2002. 25 str.
34. Tkalec Robert: Najbolj dinamična izvozna panoga. *Gospodarski vestnik*, Ljubljana, 29.04.2002, str. 21.

VIRI

1. *Boosting Innovations: The Cluster Approach*. Paris: OECD, 1999. 427 str.
2. *Countries Compete for Investment- Finnish Technology Attracts Foreign Firms (ETLA B:173)*. [URL: http://www.investinfinland.fi/topical/leipa_survey01.htm], 07.06.2002.
3. *Eurostat Yearbook 2002*. Luksemburg: Eurostat, the Statistical Office of the European Communities, 2002. 452 str.
4. *Finland- IT Policies: Overview of IT Policies in Finland as Part of 2000 IT Outlook*. OECD. [URL: <http://www.oecd.org/pdf/M00007000/M00007015.pdf>], 01.03.2000.
5. *Finland: Financial System Stability Assessment- IMF Country Report No. 01/214*. [URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2001/cr01214.pdf>], 21.11.2001.
6. *Invest in Finland Ranked Highest in IPA Benchmarking Report*. [URL: <http://www.investinfinland.fi/asp/article.asp?style=article.xsl&parentgroupcode=0&gro>], 10.06.2002.
7. *OECD Science, Technology and Industry Outlook*. Paris: OECD, 2000. 258 str.

8. Otaniemi Science Park. [URL: <http://www.otech.fi/>], 13.06.2002.
9. Poročilo o razvoju. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, 25.04.2002. 95 str.
10. Povzetek študije o možnostih razvoja grozdov v Sloveniji. [URL:<http://www.mgd.si:80/8/raz/5/dinf2.exe>], 26.09.2001.
11. Rezultati raziskovanj: Prodaja po republikah in uporaba reprodukcijskega materiala v republiki Sloveniji. Ljubljana: Zavod RS za statistiko, 1991, str. 77-92.
12. Statistics Finland, National Accounts, Investments in Finland and from Finland, [URL:http://www.stat.fi/tk/tp/taskue_kansantalous.html?tulosta], 11.06.2002.
13. Statistični letopis Republike Slovenije. [URL: <http://www.sigov.si/zrs/let01/23-06.pdf>], 23.08.2002.
14. The Financing of Lifelong Learning: Finland's Country Report for the OECD. OECD. [URL:<http://www.oecd.org/pdf/M00021000/M00021846.pdf>], 30.06.1998. 119 str.
15. The Finnish Economy and Society 4/2001, Helsinki: Taloustieto Oy, 2001, str. 5-10.
16. The Global Competitiveness Report 2001-2002. New York: Oxford University Press 2002. 446 str.
17. The Institut fo Strategy and Competitiveness. [URL:<http://www.isc.hbs.edu/>], 01.02.2002.
18. Thematical Review on Adult Learning. Organisation for Economic Cooperation and Development. OECD. [URL:<http://www.oecd.org/pdf/M00022000/M00022893.pdf>], oktober 2001. 65 str.
19. The World Competitiveness Yearbook 2002, Lausanne, International Institute for Management Development (IMD), 2002. 500 str.
20. Wide-ranging International Study Ranks Finland Third in Networked Readiness.[URL: <http://www.investinfinland.fi/asp/article.asp?style=article.xsl&parentgroupcode=0&gro>], 10.06.2002. The Finnish Economy and Society 3/2001, Helsinki: Taloustieto Oy, 2001, str.51-54.